

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Jan Řípa

DĚDĚNÍ ZE ZÁVĚTI

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jan Dvořák CSc.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 10. 6. 2014

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Jaroměři dne 10. 6. 2014

Jan Řípa

„Lidé rychleji oželi ztrátu otce, než ztrátu dědictví po něm.“

Niccolo Machiavelli

Obsah

1. ÚVOD	6
1.1 SLOVO ÚVODEM.....	6
1.2 KRÁTKÝ HISTORICKÝ EXKURZ	8
1.3 PLATNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA.....	12
2. STĚŽEJNÍ ZÁSADY DĚDICKÉHO PRÁVA.....	15
2.1 ZÁSADA ZACHOVÁNÍ HODNOT	15
2.2 ZÁSADA ROVNOSTI.....	15
2.3 ZÁSADA SVOBODY VŮLE A TESTOVACÍ VOLNOSTI ZŮSTAVITELE	16
2.4 ZÁSADA IN FAVORE TESTAMENTI.....	17
2.5 ZÁSADA VOLNOSTI DĚDICE DĚDICTVÍ PŘIJMOUT ČI ODMÍTNOUT	18
2.6 SEMEL HERES SEMPEL HERES - JEDNOU DĚDIC, NAVŽDY DĚDIC	18
2.7 PRINCIP INGERENCE VEŘEJNÉ MOCI	18
3. PŘEDPOKLADY DĚDĚNÍ	20
3.1 SMRT ZŮSTAVITELE	20
3.2 EXISTENCE POZŮSTALOSTI	21
3.3 ZPŮSOBILÝ DĚDIC	22
3.3.1 <i>Dědická způsobilost</i>	22
3.3.2 <i>Dědická nezpůsobilost</i>	23
3.4 DĚDICKÝ TITUL.....	26
3.4.1 <i>Dědická smlouva</i>	27
3.4.2 <i>Závěť</i>	30
3.4.3 <i>Zákon</i>	30
3.5 PŘIJETÍ DĚDICTVÍ	33
3.5.1 <i>Zřeknutí se dědictví</i>	34
3.5.2 <i>Odmítnutí dědictví</i>	35
3.5.3 <i>Vzdání se dědictví</i>	37
4. ZÁVĚŤ	40
4.1 POJEM A ÚČEL ZÁVĚTI.....	40
4.2 FORMÁLNÍ NÁLEŽITOSTI ZÁVĚTI	41
4.3 ZPŮSOBILOST POŘÍDIT ZÁVĚŤ	42
4.4 PRÁVNÍ NÁSLEDKY OMYLU ZŮSTAVITELE	43
4.5 FORMY ZÁVĚTI	44
4.5.1 <i>Soukromá listina</i>	44
4.5.1.1 <i>Holografní závěť</i>	44
4.5.1.2 <i>Allografní závěť</i>	46
4.5.2 <i>Veřejná listina</i>	48
4.5.3 <i>Privilegované formy závěti</i>	49
4.6 OBSAH ZÁVĚTI	53
4.6.1 <i>Datace závěti</i>	53
4.6.2 <i>Dovětek (kodicil)</i>	54

4.6.3 Dědické náhradnictví	59
4.6.3.1 Obecné náhradnictví (vulgární substituce)	59
4.6.3.2 Svěřenské nástupnictví (fideikomisiární substituce)	61
4.6.4 Vykonavatel závěti a správce pozůstalosti	64
4.7 PŘIPADNUTÍ POZŮSTALOSTI DĚDICŮM	65
4.8 ZRUŠENÍ ZÁVĚTI	66
4.8.1 Odvolání závěti	67
4.8.1.1 Odvolání výslovně	67
4.8.1.2 Odvolání mlčky	68
4.8.1.3 Vyjmutí závěti z notářské úschovy	69
4.8.3 Zřízení pozdější závěti	70
5. OCHRANA NEPOMINUTELNÉHO DĚDICE	72
5.1 POJEM NEPOMINUTELNÉHO DĚDICE A JEHO POSTAVENÍ	72
5.2 POVINNÝ DÍL A JEHO VÝPOČET	73
5.3 VYDĚDĚNÍ A TZV. NEGATIVNÍ ZÁVĚŤ	75
6. ZÁVĚR	83
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	85
RESUMÉ	89
SUMMARY	90
KLÍČOVÁ SLOVA – KEY WORDS	92

1. Úvod

1.1 Slovo úvodem

Dědické právo je starým a tradičním občanskoprávním odvětvím, které se nutně jednoho dne dotkne každého člověka. Důvodem existence právní úpravy dědění je fakt, že každý člověk na této planetě žije pouze dočasně a jednoho dne, dříve nebo později, přijde na řadu otázka, jaký osud postihne majetek toho, jehož čas na tomto světě již vypršel. Některé přírodní, chcete-li primitivní kmeny v odlehlých částech světa, řeší dodnes majetkoprávně osud věcí zemřelého tak, že jsou vloženy do země či spáleny společně se zemřelým. Ve světě kolem nás máme ovšem k materiálním statkům poněkud odlišný postoj, který se projevuje mimo jiné i v názoru na to, jak naložit s majetkem toho, kdo zemřel. Tento postoj reflektuje i zákonodárce, jakožto volený zástupce lidu, který ho následně promítá do právní úpravy.

Vychází přitom z přesvědčení, že majetek, který byl zemřelou osobou za jejího života nashromážděn, je vhodné a správné rozdělit mezi určité osoby, které tohoto zemřelého přežily. Zákonodárce zde ovšem nejedná imperativně a autoritativně nestanoví, podle jakého klíče má být majetek zemřelého rozdělen, ale nechává naopak poměrně volnou ruku zůstaviteli, aby sám na základně svého svobodného posouzení určil, na koho majetek po jeho smrti přejde. Až pro případ, že by zůstavitel tak neučinil, tu je poslušnost zákonná, která má ve vztahu k projevu zůstavitelovy vůle povahu subsidiární.

Lze konstatovat, že koncepce platného dědického práva je určitým výrazem snahy o majetkovou kontinuitu a zároveň úctu k odcházející generaci, na jejíž místo postupně nastupují příslušníci generace mladší.¹ Už na počátku minulého století zdůrazňovala tehdejší literatura princip kontinuity materiálních statků, který je pro celé dědické právo určující a je zároveň významným motivačním prvkem nejen co do potřeby majetek shromažďovat, ale také o něj v průběhu života pečovat a vést spořádaný život jako takový. Nezbyvá než souhlasit s názorem, že vědomí zůstavitelovo

¹ WAWERKA, K. *Jaké dědické právo?* Ad Notam, č. 2/2004, str. 39.

o tom, že jím nashromážděný majetek případně po jeho smrti osobám, které jsou jemu samotnému blízké, jej automaticky podvědomě nabádá k produktivnímu způsobu života, podporuje tak jeho potřebu starat se o rodinu a vede tedy ve svém celku zůstavitele ke spořádanému životu.²

Z takového pohledu se lze domnívat, že přítomnost dědického práva bytí člověka nemálo zkvalitňuje a působí pozitivně jak na způsob života jeho samotného, tak i osob jemu blízkých. Toto však bohužel rozhodně není pravidlem. Život samotný totiž v minulosti již mnohokrát ukázal i odvrácenou stranu mince. Existuje nesčetně případů, kdy z důvodu vidiny bezpracného nabytí majetku na základě dědění vypluly na povrch i ty nejtemnější stránky lidské osobnosti, díky nimž byly v mnoha případech naprosto zpřetrhány rodinné vazby či dokonce prolita krev.

Účelem mé diplomové práce ovšem nebude zkoumat světlé či stinné stránky lidské bytosti, ale zaměřit se na dědění z pohledu čistě juristického, s důrazem na dědění ze závěti.

Svou práci rozdělují do šesti kapitol, přičemž obsahem první kapitoly, ve které se čtenář právě nachází, je úvodní slovo, kterým se pokouším svou práci čtenáři představit a stručně charakterizovat. Zkrátka v této úvodní kapitole nepřijde ani historická problematika dědického práva, když se pokusím o krátký historický exkurz, kterým se čtenář postupně přečte až do platné právní úpravy dnešní doby.

Ve druhé kapitole této práce věnuji pozornost stěžejním zásadám dědického práva, kde se pokusím jednotlivé zásady vymezit, charakterizovat a upozornit na některé signifikantní projevy těchto jednotlivých zásad v platné právní úpravě. Vzhledem k tomu, že velká část těchto zásad se táhne celou úpravou dědického práva jako pomyslná červená nit, budu na jejich jednotlivé projevy čtenáře průběžně upozorňovat i v dalších kapitolách své práce.

Kapitola třetí bude zaměřena na předpoklady dědění. Zde budou jednotlivé nutné předpoklady dědění vyjmenovány, definovány a následně podrobněji rozebrány. Největší důraz bude ovšem kladen na kapitolu čtvrtou, která je jádrem této práce a pojednává o institutu závěti neboli testamentu.

² TILSCH, E. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Sborník věd právních a státních, 1905, str. 15.

V kapitole páté bude dále věnována pozornost tzv. nepominutelným dědicům. Zde bude zkoumáno jejich právní postavení včetně jejich právní ochrany. Na konci této kapitoly bude také podrobně pojednáno o situacích, ve kterých může být nepominutelný dědic svých privilegií zbaven.

Konečně poslední kapitolou mé práce je závěr, jehož cílem bude shrnutí všech nabytých poznatků a dojmů, které jsem při zkoumání jednotlivých institutů dědického práva získal.

1.2 Krátký historický exkurz

V minulosti, podobně jako dnes, se dědické právo ve všech archaických právních řádech, podobně jako jakékoli jiné právní odvětví, opíralo o právní normu, jakožto obecně závazné pravidlo chování. Toto pravidlo chování mělo ve starších kulturách zpravidla formu práva obyčejového, později se však díky vzrůstající komplikovanosti společenského uspořádání a s tím související silící potřebě právní jistoty prosazuje forma zákonná.

Jinak tomu nebylo ani ve starověkém Římě, civilizaci, jež dala světu na poměry tehdejší doby pozoruhodně propracovaný právní systém, který se stal později po jejím zániku vzorem pro mnoho jiných právních řádů a základním stavebním kamenem pro evropskou kontinentální právní kulturu, již je právní řád České republiky součástí. Pozoruhodnou odchylkou v dědickém právu římském od ostatních otrokářských či později feudálních právních řádů jsou počátky vzájemného vztahu dvou základních dědických titulů, konkrétně vztah závěti a zákona. Obecným pravidlem ve všech ostatních právních řádech bylo, že institut závěti je starším a tradičnějším dědickým titulem, nežli posloupnost zákonná. Na území starověkého Říma tomu bylo přesně naopak, avšak i zde se záhy začala prosazovat vedle posloupnosti intestátní posloupnost testamentární, která se později, jak dosvědčuje už zákon dvanácti desek (*lex deodecim tabularum*), dostala do postavení dědického titulu speciálního, který měl v případě souběhu dědických titulů před zákonem přednost.³ Dalším charakteristickým rysem

³ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 266.

bylo pravidlo universální dědické sukcese, podle něhož dědic jakoby vstupoval do právního postavení zůstavitele se všemi konkrétními důsledky. Na dědice tedy přecházela všechna práva i povinnosti zůstavitelovy, samozřejmě s výjimkou těch, které byly čistě povahy osobní. Soubor těchto subjektivních práv a povinností byl považován za určitý jednotný celek, který na dědice napadnul. Zmíněná koncepce dědického práva římského měla na našem území markantní vliv na podobu práva měšťanů ve středověku a později se stala východiskem i pro novodobé civilní kodifikace mnoha evropských zemí, ať už se jedná o francouzský Code civil, rakouský ABGB či německý BGB.

Středověké zemské (šlechtické) dědické právo v období feudálního státu na našem území bylo charakteristické dominantní úlohou institutu odúmrti, který byl výrazem panovníkovy svrchovanosti a finanční moci ve státě.⁴ Docházelo tak ke značně širokému uplatnění odúmrtního práva panovníka nejen tam, kde zůstavitel žádné potomky neměl, ale i tam kde potomci existovali. Testovat sice de lege lata možné bylo, avšak takový majetkový přechod vyžadoval ke své platnosti souhlas panovníka v podobě tzv. mocného listu, který byl ovšem s přihlédnutím k panovníkovým vlastním fiskálním zájmům udělován jen zřídka.⁵ Na tuto skutečnost v praxi reagovala česká šlechta prostřednictvím institutu nedílu, který si lze představit jako soubor majetku určitého šlechtického rodu, jehož členy spojuje pokrevní příbuzenské pouto. Tito členové jsou v právním postavení ideálních spoluvlastníků tohoto rodového majetku, kterým ovšem nemohou bez souhlasu hlavy rodu nijak disponovat.⁶ Spoluvlastnické podíly jednotlivých příslušníků rodu v rámci daného nedílu se potom v závislosti na úmrtí či narození členů rodu zmenšovaly či zvětšovaly. Obsah nedílu ve svém celku ovšem zůstal zachován. Dědické právo se tak díky existenci nedílu v mnoha případech vůbec neaplikovalo, čímž se vyloučila možnost odúmrtního nároku panovníka a rodový majetek šlechticů tak zůstal zachován a před fiskálními zájmy panovníka ochráněn.⁷

Docela jiná situace ovšem panovala v dědickém právu městském, kde se naopak výraznou měrou prosadila inspirace právem římským. Dědilo se zde ze závěti i ze zákona a zákonná úprava pamatovala například i na ochranu nepominutelných dědiců

⁴ Nároku na odúmrtí se vzdal pro území Čech až roku 1497 Vladislav II. a o bezmála sto let později i pro Moravu roku 1587 Rudolf II.

⁵ MALÝ, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha : Linde a.s., 2003, str. 138.

⁶ Tamtéž str. 127 – 128.

⁷ Tato praxe byla v průběhu pobělohorského utužování poměrů Habsburky roku 1627 zakázána a institut nedílu tak z právního řádu nadobro vymizel.

nebo na možnost pořídit závěť v privilegované formě. Městské právní úpravě nebyla cizí ani zásada rovnosti, promítnutá v požadavku, aby dcery i synové dědili stejným dílem.⁸ Toto pojetí rovnosti při uvážení středověkých poměrů a způsobu myšlení tehdejších lidí je vsutku pozoruhodné. Městské právo dědické v oněch časech působilo jako jakýsi osamocený ostrov uprostřed starých feudálních pořádků. Silná římskoprávní stopa v městském právu přetrvala až do přivalové vlny evropských přirozenoprávních kodifikací, na našem území reprezentovaných všeobecným zákoníkem občanským (ABGB), účinným od roku 1812.

Jsem toho názoru, že právě toto římskoprávní pojetí dědického práva městského bylo příčinou podnikatelské dravosti a následného ekonomického rozmachu měšťanského stavu, ze kterého se později s nástupem průmyslové revoluce rekrutovali příslušníci tzv. buržoazie. Tehdejší měšťané byli totiž ve srovnání se šlechtou příznivěji motivováni ke shromažďování majetku, protože se nemuseli obávat panovníkova odúmrtního práva a římskoprávní dědické instituty jim naopak zaručovaly kontinuální přechod jimi nastřádaného majetku na další pokračovatele rodu. Zde je patrné, jak fatální dopad měla úprava dědického práva na změny sociálního uspořádání společnosti v novodobé historii lidstva, i když je samozřejmě třeba jedním dechem dodat, že zde bylo i mnoho vlivů jiných. Ostatně psychologický význam prvku kontinuity, který je konkrétním promítnutím zásady zachování hodnot pomocí dědického práva, zdůrazňoval v minulosti i významný civilista přelomu devatenáctého a dvacátého století, Emanuel Tilsch.⁹

Významným milníkem v dějinách civilního práva na našem území byl rok 1812, kdy nabyt účinnosti všeobecný zákoník občanský (ABGB). Na svou dobu šlo o převratný, velice kvalitní kodex a není náhodou, že na území současného Rakouska platí, byť v částečně novelizovaném pojetí dodnes a lze o něm tak s nadsázkou tvrdit, že je určitou živoucí legendou. Není proto náhodou, že byl v mnoha ohledech vzorem pro zákonodárce během legislativních prací na návrhu nového, na území České republiky

⁸ V právu zemském (šlechtickém) totiž nemohly dcery zůstavitele dědit vůbec, později jim to bylo umožněno jen za podmínky, že nebylo žádných synů. V lepším postavení nebyla ani manželka zůstavitele, která taktéž neměla na dědictví nárok.

⁹ Srov. TILSCH, E. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Sborník věd právních a státních, 1905, str. 13.

aktuálně platného občanského zákoníku (zák. č. 89/2012 Sb., dále jen OZ).¹⁰¹¹ Toto svébytné právní dílo, zřetelně ovlivněné ideou přirozeného práva, mělo podobu všeobecného civilního kodexu, který vůbec poprvé na našem území poskytoval ucelenou právní úpravu práva soukromého, které platilo v souladu s tehdejší zcela novou a svěží humanitní ideou rovnosti pro všechny obyvatele státu, bez ohledu na jejich sociální postavení.¹² Podobně jako ostatní instituty v tomto kodexu vycházelo i právo dědické z práva římského. Tento kodex byl po říjnovém převratu roku 1918 na základě tzv. recepční normy (zák. č. 11/1918 Sb.) převzat i do právního řádu nově vzniklého Československa a v platnosti se udržel až do roku 1950, kdy byl smeten tzv. právníčkou dvouletkou.

V období diktatury komunistického režimu mezi léty 1948 až 1989 se zformoval svébytný právní systém, charakteristický svou averzí k tradiční římskoprávní nauce, která podle tehdejší doktríny vznikala ve zcela odlišných společenských podmínkách a chránila zájmy toliko vládnoucí třídy a nikoli lidu jako celku. Římské právo nemohlo v komunistické nauce obstát už proto, že vycházelo z koncepce soukromého vlastnictví, které bylo marxistickým učením považováno za přežitek, se kterým je třeba dříve nebo později skoncovat. Změna pojetí vlastnického práva, které bylo typizováno a mělo tedy vícero forem, byla základním podkladem pro změnu ostatních odvětví civilního práva, včetně práva dědického. Existovalo vlastnictví státní, družstevní, osobní a soukromé. Předmětem posledního jmenovaného mohly být pouze některé statky. S ohledem na skutečnost, že předmětem soukromého vlastnictví v období socialismu mohla být jen velmi omezená výše materiálních statků, lze považovat za logický důsledek, že i dědické právo mohlo být samotným zákonodárcem značně zjednodušeno a okleštěno. Zajímavostí dále je, že původní marxistická nauka počítala dokonce se zrušením dědického práva.¹³ K takovému radikálnímu zásahu do vlastnických vztahů osob ovšem nikdy přistoupeno nebylo.

¹⁰ ELIÁŠ, K.: Návrh českého občanského zákoníku: Obrat paradigmat, <http://http://pravnickadce.ihned.cz/c1-40207140-navrh-ceskeho-obcanskeho-zakoniku-obrat-paradigmat-sup-1-sup>.

¹¹ Pokud budou v textu této práce zmíněny pojmy jako „stará úprava“, „starší úprava“, „předcházející úprava“ apod., je tímto myšlen zák. č. 40/1964 Sb., nevyplývá-li z textu něco jiného. Naproti tomu pro nyní účinný občanský zákoník bude užívána výlučně zkratka „OZ“.

¹² ABGB už totiž nerozlišoval právo vrchnostenské a právo městské a významnou mírou tak modifikoval staré feudální pořádky.

¹³ Srov. MARX, K., ENGELS, F. *Manifest Komunistické strany: stanovy Svazu komunistů, dějiny Svazu komunistů*. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1949.

Prvním civilním kodexem socialistické éry byl občanský zákoník z roku 1950 (zák. č. 141/1950 Sb.), který jako vůbec první sjednocoval občanskoprávní úpravu na celém území Československa. Jeho předchůdce, všeobecný zákoník občanský totiž neplatil na území Slovenska. Zásadní změnou v oblasti dědického práva, kterou tento v pořadí první socialistický civilní kodex přinesl, bylo opuštění koncepce tzv. ležící pozůstalosti (*hereditas iacens*). Dědictví se tak od účinnosti zákoníku nabývalo již v momentě smrti zůstavitele a nikoli až okamžikem pozdějším. Tento princip přetrval až dodnes. Obecný tehdejší trend značného zjednodušení a okleštění práva jako celku lze spatřovat ve vymizení některých tradičních institutů dědického práva. Tak například již nebylo možné uzavřít dědickou smlouvu a z právní úpravy se vytrátily i tzv. privilegované testamenty.

Následující občanský zákoník z roku 1964 (zák. č. 40/1964 Sb.) svou radikálností v určitých směrech dokonce předčil i sovětský model civilního práva a některými autory je tak považován dokonce za nejkurioznější civilní kodex kontinentálního právního systému vůbec.¹⁴ Co do úpravy práva dědického byl tento kodex velmi strohý. Problematice dědictví věnoval pouhopouhých 28 paragrafů.¹⁵ Je tedy zřejmé, že zákonodárce pokračoval v legislativním trendu nastoleném již občanským zákoníkem z roku 1950, když některé principy předcházejícího kodexu zachoval (např. absence *hereditas iacens*) a jiné instituty naopak zrušil či okleštil. Byly například zredukovány formy závěti a z právního řádu dokonce na čas (do roku 1983) vymizel institut vydědění.¹⁶

Po obnovení demokratického státu roku 1989 pozvolna sílily hlasy po rekonstrukci soukromého práva. Vyústěním těchto snah byl zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Úpravou dědického práva a především pak úpravou dědění ze závěti v tomto kodexu se nyní budu ve své práci zevrubně zabývat.

1.3 Platná právní úprava

¹⁴ KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj československého práva 1945 – 1989*. Praha: Linde, 2009, str. 521.

¹⁵ SCHELLE, K., SCHELLEOVÁ, I. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, a. s., 2013, str. 152.

¹⁶ BÍLEK, P., ŠESINA, M. *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami*. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 123.

Ústavním základem dědického práva je ustanovení čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, které stanoví, že: „Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.“¹⁷

Toto ustanovení tedy garantuje právo vlastnit majetek všem osobám v právu, tedy osobám fyzickým i právnickým. Dále dává na zřetel, že vlastnictví je jednotný právní institut, který není nijak diferencován, jak tomu bylo dříve mezi léty 1950 až 1989 a konečně zaručuje právo dědit, přičemž děděním lze rozumět přechod vlastnického práva k majetku zemřelé fyzické osoby na osobu jinou, která tuto osobu přežila. Dědické právo je úzce spjato právě s institutem vlastnictví. Nemohl by totiž nabývat majetek ten, kdo by se nemohl stát jeho vlastníkem.

Zmíněná ústavní garance práva dědit je dále podrobně provedena platným občanským zákoníkem, který odvětví dědického práva upravuje v rámci své části třetí, která je věnována absolutním majetkovým právům.¹⁸ Hlava třetí této části, jejímž obsahem je právě dědické právo, je dále rozdělena do osmi dílů, upravujících právo na pozůstalost, pořízení pro případ smrti, odkaz, zákonnou posloupnost, povinný díl, právo některých osob na zaopatření, přechod pozůstalosti na dědice a konečně i zcizení dědictví. Tyto uvedené díly jsou dále členěny na jednotlivé oddíly, z nichž největší pozornost bude v této práci věnována oddílu druhému druhého dílu, který upravuje problematiku závěti. Zkrátka ovšem nepřijdou ani ustanovení další, která s institutem testamentu úzce souvisejí. Je totiž třeba mít na paměti, že právo je systémem právních norem a nelze tedy výklad omezit pouze na jeden konkrétní institut, byť právě na něj se bude tato práce majoritně zaměřovat. Institut závěti je nutno zkoumat i ve světle dalších navazujících ustanovení, jejichž výklad a pochopení nám dá až ve svém souhrnu odpověď na otázku, jaké postavení a význam vlastně testament v právu dědickém v platné právní úpravě má.

Nesmíme zapomenout ani na část pátou OZ, ve které jsou obsažena ustanovení společná, přechodná a závěrečná. Některá ustanovení jsou totiž relevantní i pro právo dědické. Jedná se o ustanovení obsažená v oddílu šestém této části. Je zde především

¹⁷ Listina základních práv a svobod je podle ustanovení čl. 112 Ústavy součástí ústavního pořádku.

¹⁸ Jsem toho názoru, že dědické právo by si vzhledem k své zvláštní povaze zasloužilo v civilním kodexu svou vlastní část a s ohledem na jeho specifika by nemělo být v rámci úpravy zařazeno po bok ostatních práv věcných.

stanoveno, že při dědění se vždy užije právo platné v den smrti zůstavitele (tedy bez ohledu na to, kdy došlo k pořízení pro případ smrti) a jsou zde upravena i další pravidla, přičemž o některých z nich bude pojednáno níže.

Vedle výše zmíněné hmotněprávní úpravy dědického práva nelze zapomínat ani na úpravu procesní, která slouží k naplnění účelu samotného práva hmotného zprostředkovaně. Dědické řízení je pojmově řízením nesporným a jako takové je upraveno v zákoně č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních. Tento procesní předpis je ve vztahu speciality k zákonu č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Platí tedy, že občanský soudní řád se v rámci dědického řízení užije tehdy, nestanoví-li zákon o zvláštních řízeních soudních jinak.

S ohledem na to, že předmětem této práce je zkoumání právní úpravy testamentu, který je institutem práva hmotného, budu zmiňovat procesní záležitosti jen zcela marginálně a v nezbytném rozsahu, i když jsem si dobře vědom, že hmotná a procesní úprava jsou právě v rámci dědického práva mimořádně provázány.

2. Stěžejní zásady dědického práva

Zásadami dědického práva lze rozumět vůdčí právní ideje a principy, které jsou základem a zároveň rámcem pro jednotlivé konkrétní instituty. Tyto zásady se vzájemně prolínají, přičemž někdy dochází k jejich přímému střetu. V takovém případě je věcí právní interpretace, která zásada bude v konkrétním případě upřednostněna. Některé zásady jsou v právních normách vyjádřeny výslovně, jiné naopak výslovně vyjádřeny v zákoně nejsou, avšak je možno je dovodit výkladem jednotlivých ustanovení. Zásady mají význam poznávací, interpretační, aplikační a také význam pro tvorbu práva samotného, v případě zamýšlených novelizací.

2.1 Zásada zachování hodnot

Vědomí člověka, že hodnoty a statky, které za svého života nashromáždil, mohou přejít na jinou osobu tímto člověkem určenou, je významným motivačním prvkem v jeho životě. Právní jistota, že zůstavitelem nashromážděné hodnoty budou zachovány i pro příští generace, případně pro osoby další, působí pozitivně na potřebu a snahu určité hodnoty vytvářet, získávat a také udržovat.

2.2 Zásada rovnosti

Tuto zásadu není možné vykládat absolutně. Lze pouze sledovat její jednotlivé projevy v některých institutech. Tak například při zákonné posloupnosti klade zákonodárce důraz na rovnost dědiců ve stejné dědické třídě, kdy tyto osoby dědí rovným dílem. Zákonnou posloupnost spolu s jejím pojetím rovnosti ovšem může modifikovat sám zůstavitel svým pořízením pro případ smrti. Je tedy zřejmé, že v dědickém právu v případě střetu principu rovnosti a principu svobody vůle zůstavitele vítězí tato druhá zásada. I v případě závěti lze ovšem spatřovat projev zásady rovnosti tam, kde zůstavitel odkáže majetek několika osobám bez vymezení jejich dědických podílů. V takovém případě tyto osoby budou dědit rovným dílem (ustanovení § 1500

odst. 1 OZ). Nutno podotknout, že i tato testovací volnost má své limity, o kterých bude pojednáno níže.

2.3 Zásada svobody vůle a testovací volnosti zůstavitele

Podle ustanovení § 1496 OZ je právo povolání dědice osobním subjektivním právem zůstavitele. Zůstavitel nemůže takové rozhodnutí svěřit do rukou jiné osoby a nemůže ani přisvědčit návrhu, který mu jiný předložil. Tato zásada poskytuje garanci zůstaviteli na základě vlastního uvážení svobodně určit, komu a jaký majetek do budoucna přenechá. Tento princip sice částečně popírá princip rovnosti dědiců, který je vlastní spíše posloupnosti zákonné, avšak na druhou stranu umožňuje zůstaviteli lépe reagovat na aktuální stav věcí a lépe upravovat složitější majetkové poměry. Rozhodovací volnost zůstavitele ovšem není neomezená, když naráží na institut nepominutelného dědice, kterého ovšem lze za určitých taxativně vymezených podmínek vydědit.

Osobně se domnívám, že dnešní trend preference rozhodovací volnosti zůstavitele před ochranou osob zůstaviteli blízkých je v platné právní úpravě zdůrazněn až příliš. Zákonnou ochranu nepominutelných dědiců bych si *de lege ferenda* dokázal představit širší ve dvou bodech. Jednak spatřuji nedostatek už v samotném relativně úzkém vymezení okruhu osob, které jsou nepominutelnými dědici, a dále lze polemizovat nad tím, zda zákonodárcem vymezený povinný díl, který těmto osobám náleží, není příliš nízký.¹⁹ Bylo by dobré si uvědomit, že zásluhu na shromáždění rodinného majetku často nenese pouze zůstavitel, který je vlastníkem daného majetku, ale i osoby další, zpravidla zůstavitelovi nejbližší příbuzní a přechod shromážděného majetku do jejich rukou by tak neměl být ponechán v tak razantní míře na vůli samotného zůstavitele, který může být (a nezdědka se tak bohužel v praxi děje) často v souvislosti s přibývajícím věkem ovlivňován různými osobami, které mohou mít o majetek zůstavitele zájem a to bez ohledu k okolnostem, že je se samotným zůstavitelem často žádné výraznější citové či pokrevní pouto nepojí.

Proto se domnívám, že zákonná ochrana těchto nejbližších osob by měla být výraznější a mám za to, že úprava v předcházejícím občanském zákoníku byla

¹⁹ K tomu blíže viz kapitola pátá, která o postavení nepominutelných dědiců pojednává podrobněji.

z pohledu zůstavitelových nejbližších podstatně spravedlivější, když dávala nepominutelným dědicům právo na vyšší povinný díl, nežli tomu je dnes. Samozřejmě lze namítnout, že zdaleka ne každý nepominutelný dědic je tohoto povinného dílu hoden. V takových případech ovšem lze využít institutu vydědění či institutu dědické nezpůsobilosti. Tyto dva instituty by podle mého názoru měly fungovat jako odraz určitého „morálního minima“, které lze po každém potenciálním dědici spravedlivě požadovat a v případě, že daná osoba toto morální minimum nenaplní, může dojít k tomu, že se dědicem nestane.

Konečně jako poslední příklad omezení testovací volnosti zůstavitele lze uvést ustanovení § 1528 odst. 2 OZ, kdy zákonodárce omezuje určité osoby v jejich testovací volnosti po kvantitativní stránce.²⁰

2.4 Zásada in favore testamenti

Zásada in favore testamenti je výslovně uvedena v ustanovení § 1494 odst. 2 OZ, které mimo jiné stanoví, že: „Závěť je třeba vyložit tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele.“ Jedná se o výkladovou zásadu navazující na princip svobody vůle a testovací volnosti zůstavitele. V pochybnostech ohledně výkladu znění závěti tedy bude vždy třeba primárně zkoumat, jaký byl skutečný záměr zůstavitele a až potom budou přicházet v úvahu otázky ostatní. Výrazy v závěti užití bude třeba interpretovat jazykovým výkladem podle jejich obvyklého významu, ledaže by se prokázalo, že testátor přisuzoval určitému pojmu zvláštní smysl či význam.

Dalším zákonným projevem této zásady je ustanovení § 1502 OZ, podle kterého je třeba provést dělení pozůstalosti vždy tak, aby bylo co nejlépe vyhověno poslední vůli zůstavitele, uvedené v závěti, a to i když se zůstavitel zřejmě přepočtl.

Stopu této zásady nalezneme i v přechodných a závěrečných ustanoveních OZ, kde je mimo jiné v ustanovení § 3070 stanoveno, že zemře-li zůstavitel v době účinnosti platného občanského zákoníku a pořízení pro případ smrti, které pořídil ještě za starší právní úpravy je podle této starší úpravy neplatné, bude i přesto platné tehdy, pokud

²⁰ K tomu blíže viz pojednání o způsobilosti poříditi závěť (kapitola 4, podkapitola 4.3).

bude vyhovovat aktuální platné právní úpravě. Stejný princip platí zrcadlově i pro vydědění (ustanovení § 3072).

2.5 Zásada volnosti dědice dědictví přijmout či odmítnout

Možnost obmyšleného dědictví nepřijmout je nutným zákonným protipólem možnosti zůstavitele určit konkrétní osobu, která by podle jeho vůle měla dědit. Tato zásada je konkrétně vyjádřena instituty zřeknutí se dědictví, odmítnutí dědictví a vzdání se dědického práva. Blíže viz kapitola následující.

2.6 Semel heres semper heres - Jednou dědic, navždy dědic

Kdo se jednou dědictví ujme, nemůže se ho již zpětně vzdát. K takovému vzdání se dědictví by se nepřihlíželo a jednalo by se tak pojmově o právní jednání zdánlivé.²¹ Podobně také nemůže odmítnout dědictví ten, kdo se začal jako dědic chovat a dal tak svým jednáním třeba i nepřímou najevo, že dědictví přijímá. Zásada platí i zrcadlově obráceně. Dědictví se tak nebude moci domáhat ten, kdo již jednou dědictví odmítl. Kdo tedy dal již jednou svým jednáním najevo, že se dědicem nemíní stát, nemůže se již zpětně práva na dědictví domáhat. K této problematice se váže četná soudní judikatura, o které bude pojednáno níže.

2.7 Princip ingerence veřejné moci

Projevem ingerence státu do dědických vztahů lze spatřovat jednak ve smyslu hmotněprávním, protože stát v určitých případech stanoví, jak bude majetek rozdělen v případě zákonné posloupnosti která má ve vztahu k ostatním dědickým titulům

²¹ K pojmu zdánlivost blíže: DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné*. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, str. 185 – 187.

subsidiární charakter a aplikuje se toliko na případy, kdy zůstavitel ohledně budoucnosti své pozůstalosti nevyjádří svou vlastní vůli.

Ve smyslu procesním se potom projevuje tato zásada v principu obligatornosti dědického řízení, v rámci kterého soud svým rozhodnutím potvrzuje nabytí pozůstalosti nebo její části určitými osobami. Smysl procesní linie zásady ingerence veřejné moci lze spatřovat zejména v tom, že toto vždy obligatorně probíhající dědické řízení plní významnou preventivní funkci. Soud zde totiž svým rozhodnutím autoritativně upravuje právní postavení účastníků dědického řízení do budoucna, zamezuje tím tak případným sporům mezi těmito účastníky řízení a stává se tak určitým garantem právním jistoty.²²

²² SCHELLE, K., SCHELLEOVÁ, I. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*, Praha: Linde Praha, a. s., 2013, str. 111.

3. Předpoklady dědění

Základním předpokladem dědění neboli delačním důvodem je smrt zůstavitele. K tomuto požadavku však musí navíc přistoupit ještě několik skutečností dalších, které až ve svém celkovém souhrnu zakládají právo konkrétní osoby dědit. Vedle zmíněné smrti je tu dále požadavek existence pozůstalosti, dále zde zároveň musí být osoba způsobilá dědictví přijmout, je třeba i existence alespoň jednoho dědického titulu a konečně se také očekává právně relevantní projev vůle, kterým daná osoba dědictví přijímá. Na tyto jednotlivé důvody se nyní zaměříme podrobněji.

3.1 Smrt zůstavitele

Pojem smrti je na základě dosažených poznatků lékařské vědy vykládán jako biologická smrt mozku (cerebrální smrt). Jedná se o takový stav, kdy obnovení všech životních funkcí daného lidského organismu již nepřichází v úvahu.²³ Okamžikem své smrti zemřelý člověk ztrácí právní osobnost a přestává být tedy osobou v právu (ustanovení § 23 OZ).

Ustanovení § 26 odst. 1 OZ stanoví, že smrt člověka se prokazuje vždy veřejnou listinou, vystavenou po prohlédnutí těla mrtvého, a to zákonem stanoveným způsobem. Touto úřední listinou prokazující smrt jedince je matriční doklad v podobě úmrtního listu.²⁴ V případě že nebude možné provést důkaz smrti ohledáním těla zemřelého a nebude tedy možné vystavit úmrtní list, může při naplnění určitých zákonných podmínek prohlásit člověka za mrtvého soud. Ten tak učiní na návrh osoby, která má na tomto prohlášení právní zájem a to za předpokladu, že lze mít důvodně za to, že daný člověk skutečně zemřel. V tomto rozhodnutí soud určí den, který se pokládá za den smrti tohoto člověka.

Dědické právo vzniká podle ustanovení § 1479 OZ už v momentě smrti zůstavitele. Dědictví tedy na dědice napadá už ve chvíli smrti zůstavitele a následné rozhodnutí soudu o dědictví má již majoritně deklaratorní charakter. Tento přístup popírá koncepci ležící pozůstalosti (*hereditas iacens*), která byla vlastní všeobecnému

²³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 477.

²⁴ Srov. ustanovení § 24 a násl. zák. č. 301/2000 Sb., zákon o matrikách.

zákoníku občanskému z roku 1811 a naopak v tomto případě vyjadřuje kontinuitu ve vztahu k civilním kodexům z let 1950 a 1964.²⁵ Nutno podotknout, že toto zákonodárcem zvolené pojetí není v evropském právním prostoru nijak neobvyklé a v praxi nepůsobí závažnější potíže.²⁶

Platí zároveň, že dědit může jenom ten, kdo zemře až po smrti zůstavitele. Pokud by daná fyzická osoba zemřela společně se zůstavitelem nebo dokonce dříve než on, dědit by nemohla (ustanovení § 1479, věta druhá OZ). Nutnou podmínkou k tomu, aby určitá osoba mohla dědit, je tedy mimo jiné to, aby zůstavitele přežila.

3.2 Existence pozůstalosti

Pozůstalostí je třeba rozumět celé jmění zůstavitele v době zůstavitelovy smrti, přičemž jměním se v právním smyslu rozumí jak aktiva, tak pasiva. Vymežíme-li pozůstalost naopak negativně, pak pozůstalostí nejsou ta práva a ty povinnosti, které jsou vázány výlučně na osobu zůstavitele, s výjimkou těch, která byla uznána orgánem veřejné moci nebo byla u takového orgánu uplatněna (ustanovení § 1475 odst. 2 OZ).

Pojem pozůstalost je třeba dále důsledně odlišovat od pojmu dědictví. Pod pojmem dědictví zákon chápe subjektivní právo již konkrétního dědice na pozůstalost, respektive na určitý díl z ní.

Co do odpovědnosti dědice za pozůstalostní pasiva vůči věřitelům je třeba mít na paměti, že dědic za tato pasiva odpovídá neomezeně a je-li více dědiců, odpovídají společně a nerozdílně. To znamená, že případný věřitel bude oprávněn požadovat po každém dědici splnění celého dluhu, přičemž tomuto věřitelem oslovenému dědici bude svědčit právo jak preventivního, tak následného regresu vůči dědicům ostatním a to v poměru výše jejich dědictví, které po zůstaviteli nabyli. Odpovědnost dědice za dluhy zůstavitele se tedy obecně uplatňuje nikoli pouze do výše zděděných aktiv, ale bez omezení.²⁷ Tuto široce vymezenou odpovědnost může dědic zúžit díky institutu výhrady soupisu, někdy označovaného jako beneficium inventáře. Z ustanovení § 1706 OZ

²⁵ Na základě koncepce ležící pozůstalosti se v časovém rozmezí od zůstavitelovy smrti až do právní moci soudního rozhodnutí o dědictví hledí na pozůstalost jako na majetek, který stále náleží zemřelému. Soudní rozhodnutí o dědictví má v tomto případě naopak konstitutivní povahu a dědic se tedy stává vlastníkem pozůstalosti až právní mocí soudního rozsudku.

²⁶ Srov. platný občanský zákoník německý (§ 1922), polský (čl. 922) či švýcarský (čl. 560).

²⁷ Naproti tomu v předcházející úpravě dědic odpovídal vždy pouze do výše zděděných aktiv.

vyplývá, že pokud dědic uplatní výhradu soupisu, hradí dluhy zůstavitele pouze do výše hodnoty nabytého dědictví. V případě, kdy je dědiců více a této výhrady soupisu využije jen některý z nich, neuplatní se účinky této výhrady i na dědice ostatní, kteří tohoto benefícia nevyužili. Tito ostatní dědicové budou potom i nadále odpovídat za dluhy zůstavitele neomezeně. I nadále tedy budou všichni dědicové odpovídat za dluhy společně a nerozdílně, avšak ti, kteří si vyhradili soupis, budou odpovídat jen do výše zděděných aktiv.

3.3 Způsobilý dědic

3.3.1 DĚDICKÁ ZPŮSOBILOST

Teorie rozlišuje tzv. absolutní a relativní způsobilost být dědicem.²⁸ Absolutní dědická způsobilost se posuzuje podle objektivních okolností a odpovídá na otázku, zda je konkrétní osoba způsobilá vstoupit do pozice zůstavitele a převzít jím zanechaná práva a povinnosti. Předně je třeba zdůraznit, že dědicem se obecně může stát jen ten, kdo zůstavitele přežil. Člověk, který zemřel dříve než zůstavitel, dědit po tomto zůstaviteli nemůže.

Druhým absolutním kritériem je potom požadavek, aby dědic v okamžiku smrti zůstavitele byl osobou v právu. Každý dědic, má-li být způsobilým dědicem, tedy musí mít právní osobnost. Zákon přitom stanoví, že fyzické osoby získávají právní osobnost již narozením a tato jejich právní osobnost trvá až do jejich smrti, kdy právní osobnost zaniká a tyto osoby tak přestávají být osobami v právu.

Určitou výjimkou z této koncepce v dědickém právu je institut tzv. nascitura, kdy zákonodárce záměrně finguje právní osobnost dítěte, které již bylo počato, ale ještě nedošlo k jeho narození. Zmíněná fikce existence jeho osobnosti v právu je vedena snahou o jeho ochranu v případě, kdy dochází k dědickému nápadu a dítě, které by za normálních okolností mělo právní osobnost a bylo tedy způsobilým dědicem, je stále

²⁸ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné 3*. Díl. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2009, str. 263.

ještě nenarozené. Smyslem je tedy umožnit tomuto již počatému, ale ještě nenarozenému dítěti právo dědit, avšak pouze za předpokladu, že se narodí živé.²⁹

V případě právnických osob platí, že tyto osoby (které jsou pojaty jako osoby fiktivní a kterým zákonodárce právní osobnost pouze propůjčuje) vznikají i zanikají dvoufázově. Právní osobnost tyto osoby získávají až v momentě vzniku, přičemž tomuto vzniku musí nutně předcházet proces založení. Analogicky tomu tak je i v případě jejich zániku, kterému předchází proces zrušení. Zánikem právnické osoby tato osoba přestává být osobou v právu.

Ohledně právnických osob je třeba zmínit také ustanovení § 1478 OZ, podle kterého lze jako dědice povolát i právnickou osobu, která má teprve v budoucnu vzniknout. Takto však lze povolát pouze za předpokladu, že tato ještě neexistující právnická osoba vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele. Zmíněné ustanovení se vztahuje na všechny právnické osoby, ať už jde o osoby práva soukromého či veřejného.³⁰

V případě právnických osob je dále třeba připomenout, že žádná ze šesti zákonných dědických skupin, která zákon uvádí, na právnické osoby v případě dědění nepamatuje a jedinými dvěma dědickými tituly, na základě kterých může právnická osoba dědit, jsou tedy dědická smlouva a závěť.

Co se týče dědické způsobilosti relativní, hrají zde rozhodující roli subjektivní aspekty, mající původ v určitém vztahu mezi případným dědicem a zůstavitelem. Zákonodárce vymezuje relativní dědickou způsobilost negativně a to tak, že vypočítává případy, kdy se bude jednat o tzv. dědickou nezpůsobilost. Pojďme se nyní problematikou dědické nezpůsobilosti zabývat podrobněji.

3.3.2 DĚDICKÁ NEZPŮSOBILOST

Důvodem dědické nezpůsobilosti obecně je fakt, že osoba, která by za běžných okolností byla způsobilá dědit, se dopustila zavrženíhodného skutku, který směřoval

²⁹ Ustanovení § 25 OZ stanoví, že na počaté dítě se hledí jako na dítě již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Nenarodí-li se však živé, hledí se na něj, jako by nikdy nebylo.

³⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

buď vůči zůstaviteli samotnému, vůči osobám zůstaviteli blízkým nebo vůči projevu zůstavitelovy poslední vůle, přičemž tento skutek je natolik závažný, že jeho důsledkem je nezpůsobilost takové osoby dědit.³¹ Institut dědické nezpůsobilosti vychází z ideje, podle které by vznik majetkového prospěchu takové osobě na základě dědění, byl v rozporu s obecně přijímanými zásadami společenské morálky a spravedlnosti. Zákon vypočítává dohromady čtyři důvody dědické nezpůsobilosti, přičemž tyto důvody lze rozdělit na dva důvody obecné a dva důvody zvláštní.

Důvody obecné uvádí ustanovení § 1481 OZ, když rozlišuje dva případy jednání, jejichž důsledkem je dědická nezpůsobilost jednatelova. V prvním případě jde o skutek, který má povahu úmyslného trestného činu, spáchaného vůči zůstaviteli samotnému, případně vůči některému jeho předkovi, potomkovi nebo vůči jeho manželovi. Metodou jazykového výkladu lze v tomto prvním případě dovodit, že se nemusí nutně jednat o zcela naplněnou skutkovou podstatu trestného činu. Zákon tedy nevyžaduje, aby ke spáchání trestného činu přímo došlo a tento důvod dědické nezpůsobilosti se tak bude případně vztahovat i na ty osoby, které daný skutek spáchaly, avšak z hlediska trestního práva hmotného pachatel trestného činu nejsou, ať už z důvodu nízkého věku či nepříčetnosti.³² Zvoleným řešením zákonodárce promítá do zákonné úpravy starší rozhodovací praxi soudů, kdy bylo judikováno, že pro určení dědické nezpůsobilosti dané osoby není rozhodné, zda pachatel skutku, byl či nebyl za takový skutek pravomocně odsouzen.³³

Druhým případem je potom zavrženíhodný čin proti zůstavitelově poslední vůli. Zákonodárce zde poskytuje demonstrativní výčet jednání, která lze za zavrženíhodný čin v tomto případě považovat. Příkladem uvádí donucení nebo lstivé svedení zůstavitele k projevu poslední vůle, překažení projevu poslední vůle zůstavitele, případně také zatajení, zfalšování či zničení této poslední vůle.

Jak už bylo výše uvedeno, tyto dva důvody lze označit jako důvody obecné. Jejich obecnost je možno spatřovat zejména v okruhu subjektů, na které se může institut dědické nezpůsobilosti pro jejich jednání vztahovat. Nezpůsobilým dědit se může stát

³¹ Tato dědická nezpůsobilost se ovšem nevztahuje na potomky nezpůsobilého dědice. Tito potomci, pokud jsou způsobilými dědici, dědit budou. Jedinou výjimkou, kde se toto pravidlo neuplatňuje, je důvod dědické nezpůsobilosti podle ustanovení § 1482 odst. 1 OZ.

³² Srov. ustanovení § 25 a § 26 zák. č. 40/2009 Sb, trestní zákoník.

³³ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. března 2011, sp. zn. 21 Cdo 2537/2010, srov. též usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. listopadu 2005, sp. zn. 35 Co 949/2005.

každý, kdo se výše uvedeného jednání dopustí. Okruh subjektů zde tedy není nijak omezen. Je také třeba doplnit, že k těmto obecným důvodům dědické nezpůsobilosti se ovšem nebude přihlížet v případě, kdy zůstavitel takové jednání dané osobě výslovně promine.

Vedle dvou obecných důvodů dědické nezpůsobilosti jsou tu ještě další dva důvody zvláštní, uvedené v ustanovení § 1482 OZ. V jejich případě nemůže dědická nezpůsobilost postihnout každého, jako je tomu v případě důvodů obecných, nýbrž pouze určité subjekty, nacházející se vůči zůstaviteli ve specifickém postavení.

V prvním případě půjde o zůstavitelova manžela, který vůči zůstaviteli jednal tak, že naplnil znaky domácího násilí a v důsledku tohoto jednání podal zůstavitel návrh na rozvod manželství. Důvod dědické nezpůsobilosti zde nastává už v momentě podání návrhu na rozvod, nikoli až právní mocí rozhodnutí soudu. Nutnou podmínkou ovšem je, aby rozvodové řízení probíhalo v momentě smrti zůstavitele.

Konečně druhým zvláštním a zároveň posledním důvodem dědické nezpůsobilosti je zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti z toho důvodu, že tento rodič svou rodičovskou odpovědnost zneužíval nebo z vlastní viny závažným způsobem zanedbával. Takoví rodiče budou nezpůsobilými dědit pouze v rámci zákonné posloupnosti. Zákonodárce tak nechává potomkovi těchto rodičů volnost v tom, zda bude či nebude na své rodiče pamatovat při pořízení na případ smrti.

Na první pohled je zřejmé, že zákonem uvedené důvody vedoucí k dědické nezpůsobilosti jsou obsahově do jisté míry shodné s důvody vydědění. Jsou zde však zásadní rozdíly těchto institutů. V případě vydědění se vyžaduje aktivní projev zůstavitelovy vůle (nelze vydědit přímo ze zákona), čemuž bezpodmínečně koresponduje také nutnost zůstavitelova vědomí o existenci jednání dané osoby, které je důvodem k vydědění. Naproti tomu u dědické nezpůsobilosti se aktivní projev vůle zůstavitele nežadá a účinky nastávají přímo ze zákona v momentě naplnění některého ze zákonných důvodů, nehledě na skutečnost, zda sám zůstavitel o důvodu nezpůsobilosti dané osoby dědit ví, či neví. Zákonodárce se zde tak snaží do jisté míry suplovat neprojevenou vůli zůstavitele.³⁴

³⁴ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné 3*. Díl. 5. Jubilejní aktualizované vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2009, str. 264.

Dalším rozdílem je skutečnost, že vydědit lze jen takovou osobu, která je v postavení nepominutelného dědice.³⁵ Nezpůsobilým dědicem se ale může stát i jakákoli jiná osoba (včetně dědiců nepominutelných), která by jinak mohla dědit podle zákonné posloupnosti.

Společná pro oba instituty je potom možnost prominutí ze strany zůstavitele. Vydědění, jakožto odvolatelný projev vůle může zůstavitel kdykoli odvolat a důvod dědické nezpůsobilosti může také nezpůsobilému dědici kdykoli až do své smrti výslovně prominout. Takto prominout je ovšem možno jen v případě obecných důvodů dědické nezpůsobilosti (viz výše). V rámci zvláštních důvodů může dojít k prominutí jen ze strany potomka vůči rodičům a to nikoli formou prominutí výslovného, ale formou konkludentní, kdy tento potomek ve prospěch svých rodičů pořídí pro případ smrti (samozřejmě za předpokladu, že bude způsobilý takto učinit).

3.4 Dědický titul

Dědickým titulem je třeba rozumět právní důvod dědění. Jedná se o jeden z požadavků, jejichž naplnění je nezbytné k přechodu pozůstalosti na osobu odlišnou od zůstavitele. Není-li dědického titulu, nemůže k dědění dojít. Výčet dědických titulů uvádí ustanovení § 1476 OZ. Tento výčet je taxativní a nelze ho tedy dále jakkoli rozšiřovat.

Vedle závěti a zákona přibývá ve výčtu vedle těchto dvou minulému občanskému zákoníku známých titulů ještě titul další, a sice dědická smlouva. Zákonodárce dává pořadím, v jakém dědické tituly vypočítává, nepřímou najevo vztah speciality a subsidiarity mezi jednotlivými dědickými tituly, když uvádí na prvním místě dědickou smlouvu, po které následuje závěť a až na posledním místě zmiňuje zákon, jakožto dědický titul výlučně subsidiární.

Platí, že alespoň jeden dědický titul musí být naplněn, aby k dědění mohlo dojít. Jestliže v konkrétním případě figuruje více dědických titulů, mohou působit i paralelně vedle sebe. Tak tomu ovšem bude pouze v těch případech, kdy dědický titul, který je v postavení speciality, danou pozůstalost zcela nevyčerpává a dává tak možnost

³⁵Vůči ostatním zákonným dědicům, kteří postavení nepominutelných dědiců nemají, bude případně třeba použít tzv. negativní závěť, o které bude podrobněji pojednáno v kapitole čtvrté, která se věnuje závěti.

k uplatnění titulu subsidiárního. V případě, kdy pozůstalost takto plně vyčerpána není, se uplatní i titul subsidiární a to pouze v těch mezích, v jakých ji nevyčerpává titul speciální. Přejed pozůstalosti v celém rozsahu ovšem takto může upravit pouze závět'.

V případě dědické smlouvy to zákon neumožňuje, protože ustanovení § 1585 odst. 1 OZ ukládá zůstaviteli povinnost zanechat volnou alespoň čtvrtinu pozůstalosti. Toto pravidlo má svůj původ již v římském právu, které tuto čtvrtinu označovalo pod pojmem falcidiánská kvarta.³⁶

3.4.1 DĚDICKÁ SMLOUVA

Dědická smlouva je dědickým titulem, na základě kterého zůstavitel povolává druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice či odkazovníka a tato osoba to přijímá.

Dědická smlouva je v českém právním řádu staronovým institutem, který byl zakotven už ve všeobecném zákoníku občanském, účinným rokem 1812.³⁷ S nástupem komunistické moci byl ze soukromého práva v roce 1950 vymýcen a opět se objevuje až nyní s novou soukromoprávní kodifikací. Jak název napovídá, pojmově se jedná o smlouvu. Nejde tedy o jednostranné pořízení pro případ smrti zůstavitelem, jak je tomu v případě závěti, ale jde o dvoustranné právní jednání, na základě kterého zůstavitel povolává určitou osobu za dědice či odkazovníka a tato osoba toto povolání na základě principu smluvní volnosti přijímá. Pozornost si zaslouží ustanovení § 1591 OZ, podle kterého se dědická smlouva, kterou pro nesplnění zákonných podmínek nebo pro nedostatek formy stihla neplatnost, může považovat za závět', jestliže obsahuje alespoň ty náležitosti, které zákon vyžaduje pro platnou závět'.

Dědická smlouva je posledním pořízením i smlouvou zároveň. Je jakýmsi přechodem mezi těmito dvěma instituty, z čehož nutně vyplývá, že k jejímu platnému uzavření je třeba nejen smluvní způsobilosti, která je vyžadována po obou stranách dědické smlouvy, ale i způsobilosti pořizovací, která se vyžaduje pouze po zůstaviteli.

³⁶ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 291.

³⁷ Tehdejší úprava ovšem umožňovala uzavření této smlouvy jen mezi manželi.

Musí také mít v souladu s ustanovením § 1582 odst. 2 OZ obligatorně formu veřejné listiny. Důvodem tohoto požadavku je bezpochyby snaha zákonodárce, poskytnout zůstaviteli potřebnou ochranu před případnými hrozícími nekalými praktikami ze strany těch, kteří budou o uzavření takové smlouvy se zůstavitelem usilovat. Takové opatření nezbyvá než přivítat. Zvýšený stupeň ochrany zůstavitele je zde na místě především z toho důvodu, že dědická smlouva je dvoustranným jednáním a v případě jejího uzavření se tedy bude se všemi právními důsledky aplikovat i tradiční soukromoprávní zásada *pacta sunt servanda*, výslovně vyjádřená v ustanovení § 3 odst. 2 písm. d) OZ. Uzavření dědické smlouvy je tedy úkonem směřujícím k výraznému posílení právní jistoty osoby odlišné od zůstavitele, spočívající ve skutečnosti, že poskytuje této osobě silnou právní garanci toho, že se skutečně po smrti zůstavitele stane vlastníkem majetku vymezeného v dědické smlouvě. Je třeba mít ovšem na paměti ustanovení § 1588 odst. 1 OZ, které stanoví, že zůstavitel ani po uzavření dědické smlouvy není ohledně dispozic se svým majetkem nijak omezen. Možnou ochranu smluvního dědice lze v tomto ohledu spatřovat v možnosti druhé smluvní strany dovolat se neúčinnosti případných dalších pořízeních na případ smrti nebo darovací smlouvy, pokud by tyto úkony byly v rozporu s obsahem dané dědické smlouvy. Ostatní majetkoprávní úkony, s tímto majetkem související, ovšem může zůstavitel bez jakýchkoli omezení činit.

Zůstavitel by si při uzavírání této smlouvy měl být vědom skutečnosti, že takovou již uzavřenou smlouvu nemůže jednostranně změnit či vypovědět. V případě, že by zamýšlel tak učinit, bude třeba souhlasu i druhé smluvní strany. Pokud by si toho vědom nebyl, měl by o tom být poučen ze strany příslušného orgánu veřejné moci, v tomto případě notářem.³⁸ Klíčovou odbornou i morální úlohu zde tedy bude mít příslušný notář, který bude o vyhotovení takové veřejné listiny stranami dědické smlouvy požádán. Jeho povinností bude nejen vyhodnotit soulad obsahu takové smlouvy s právními předpisy, ale také posoudit, zda jednání ze strany zůstavitele skutečně odpovídá zásadám smluvní volnosti, tedy jde-li skutečně o svobodný projev jeho vůle a je-li tento projev prostý omylu.³⁹ V případě, že notář shledá z tohoto pohledu rozpor se zákonem nebo jiným právním předpisem, je povinen vyhotovení

³⁸ KRČMA, M. *Český notář a poučovací povinnost*. Ad Notam, č. 2/2012, str. 8.

³⁹ Přitom notářský řád (zák. č. 358/1992 Sb.) notáři ukládá povinnost počínat si nestranně (§2) a nezávisle (§5 odst. 1).

dědické smlouvy odmítnout.⁴⁰ Bude také zřejmě na místě poučit strany zamýšlené dědické smlouvy o případných právních následcích jejího uzavření. Notářský řád sice výslovně tuto poučovací povinnost notáře neuvádí, avšak odborná literatura takovou činnost notářů předpokládá.⁴¹

Již výše bylo naznačeno, že dědická smlouva nemůže působit jako dědický titul samostatně. Podle ustanovení § 1585 odst. 1 totiž nelze touto smlouvou pořídit o celé pozůstalosti. Zákon požaduje, aby alespoň jedna čtvrtina pozůstalosti zůstala volná, neuvádí však, zda se tato čtvrtina bude vypočítávat z té výše hodnoty majetku, která zde byla v době uzavření dědické smlouvy nebo z výše hodnoty majetku v momentě smrti zůstavitele. Praktickou odpověď na tuto otázku podá až budoucí rozhodovací praxe soudů, které budou dost možná hledat inspiraci ve starších či dokonce archaických úpravách. Tak například *lex Falcidia de legatis* (lex Falcidia de legatis), který byl přijat roku 40 př. n. l. ve starověkém Římě, stanovil, že rozhodující pro určení výše majetku je až okamžik smrti zůstavitele.⁴² Důvodem tohoto zákonného omezení dispozic s pozůstalostí je snaha respektovat princip svobody vůle a testovací volnosti zůstavitele, který je zde konkrétně vyjádřen požadavkem, aby se v případě uzavření dědické smlouvy zůstavitel zcela nezbavil možnosti pořídit alespoň o části svého majetku individuálně. Tedy nikoli kontraktní formou, nýbrž jednostranně. V případě, že k takovému individuálnímu pořízení nedojde, bude zbylá čtvrtina, na kterou se dědická smlouva nevztahovala, podléhat zákonné posloupnosti. Pokud by zůstavitel ovšem přesto zamýšlel zanechat celý svůj majetek osobě, která je kontrahentem dědické smlouvy, mohl by mu zbývající čtvrtinu, na kterou se dědická smlouva nesmí vztahovat, odkázat v závěti. Tuto možnost výslovně připouští ustanovení § 1585 odst. 1 OZ a netřeba se tedy obávat, že by takové jednání bylo v případném vzniklém sporu napadeno jako jednání *preter legem*.

⁴⁰ Srov. ustanovení § 53 odst. 1 písm. a) notářského řádu.

⁴¹ BÍLEK, P., DRÁPAL, L., JINDŘICH, M. a kol. *Notářský řád a řízení o dědictví. Komentář*. 3. vydání Praha: C.H. Beck, 2005.

⁴² SKŘEJPEK, M., BLAHO, P. *Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010, str. 189.

3.4.2 ZÁVĚŤ

Závěť neboli testament je podle ustanovení § 1491 OZ vedle dědické smlouvy a dovětku druhem pořízení pro případ smrti. Lze ji definovat jako odvolatelný jednostranný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň část svého majetku. Právě jednostrannost a odvolatelnost jsou dvěma charakteristickými znaky, kterými se závěť odlišuje od dědické smlouvy. Právo povolat závětí dědice je výlučným osobním právem zůstavitele a nikdo jiný, než samotný zůstavitel nemůže tento úkon provést. Nepřipouští se tedy testovat v zastoupení a nestačí ani to, aby zůstavitel pouze akceptoval návrh, který někdo jiný zůstaviteli učinil.

Zkoumat právní úpravu závěti je hlavní náplní této práce a proto se této problematice hodlám podrobněji věnovat níže v samostatné kapitole.

3.4.3 ZÁKON

Zákon je posledním z dědických titulů, které taxativní výčet ustanovení § 1476 OZ poskytuje. Výše zmíněný subsidiární charakter tohoto dědického titulu, který zákonodárce nepřímou naznačuje v tomto ustanovení je blíže vyjádřen a potvrzen v ustanovení § 1633 OZ, podle kterého se zákonná dědická posloupnost uplatní pouze v případě, kdy nedochází k dědění na základě jiného dědického titulu, tedy v případě absence možnosti dědit na základě dědické smlouvy či závěti.

Zákonná posloupnost přichází na řadu nejen v tom případě, kdy chybí dědická smlouva i závěť, ale také tehdy, kdy sice zůstavitel dědickou smlouvu uzavřel nebo závěť zanechal, avšak tato smlouva nebo závěť zcela nevyčerpává danou pozůstalost. Prostřednictvím dědické smlouvy být pozůstalost zcela vyčerpána ani nemůže, a to z důvodu zákonné limitace vztahující se na jednu čtvrtinu pozůstalosti, o které již bylo pojednáno. V případě závěti zde však žádné omezení co do rozsahu není a tak jejím prostřednictvím lze zůstavit pozůstalost v celém rozsahu.

Zákon rozděluje zákonné dědice do šesti dědických tříd, které jsou vymezeny v ustanovení § 1635 – 1640 OZ. Dědicové zde nastupují systematicky postupně podle

jednotlivých tříd, ve kterých se nacházejí. V případě, že zde nebude ani jeden dědic uvedený v první dědické třídě, bude třeba zkoumat, zda existují osoby ze třídy druhé, jestliže neexistuje ani žádná osoba z této druhé třídy, bude třeba přistoupit ke třídě třetí a tak dále. Ustanovení o jednotlivých dědických třídách jsou tak ve vzájemném poměru speciality a subsidiarity.

První třída se skládá ze zůstavitelových dětí a jeho manžela, přičemž tyto osoby dědí stejným dílem. Nebude-li některé z těchto dětí dědit, nastupuje sukcesivně na jeho místo dítě tohoto dítěte (tedy vnuk). V případě, že není ani tohoto vnuka, může nastoupit i pravnuk.

Ve druhé třídě dědí manžel, zůstavitelovi rodiče a dále ty osoby, které žily se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a které z tohoto důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na zůstavitele. Jedná se o tzv. spolu žijící osoby. Platí, že dědici patřící do druhé třídy dědí stejným dílem, avšak manžel má vždy nárok na nejméně polovinu pozůstalosti.

Prislušníky třetí dědické třídy jsou zůstavitelovi sourozenci a dále všechny spolu žijící osoby podle třídy druhé. Pokud by nedědil některý ze sourozenců zůstavitele, nastoupili by na jeho místo děti tohoto sourozence a mezi ně by se dědický podíl rozdělil rovným dílem.

Čtvrtou dědickou třídu reprezentují prarodiče zůstavitele. V této třídě lze zaznamenat první odchylku od předešlé právní úpravy, která se projevuje v tom, že zákonodárce zde opomíjí děti prarodičů (tedy rodiče zůstavitele), které přesouvá do dědické třídy šesté.

Pátá skupina zahrnuje pradědečky a prababičky zůstavitele. Prarodiče zůstavitelova otce i matky se budou dělit o pozůstalost rovným dílem. Tato zákonodárcem nově vytvořená skupina jistě nebude využívána příliš hojně. Zákonodárce se zde však prozíravě snaží pamatovat i na ty situace, kdy kupříkladu dojde v rámci konkrétní rodiny k náhlému rozsáhlejšímu neštěstí, jehož důsledkem bude smrt více osob náležejících k dané rodině. Typicky by mohlo jít o oběti trestných činů proti životu a zdraví či o nepřeživší účastníky autonehody. Při absenci této dědické skupiny by tak díky těmto nešťastným událostem mohlo dojít k situaci, kdy by pradědeček či prababička, kteří jsou díky svému pokročilému věku nezdědka odkázáni

na své potomky, zůstali osamoceni a majetek jejich mrtvých potomků by připadl státu jako odúmrt'.

A konečně poslední, šestá třída, je v právním řádu také novinkou, která pamatuje na potomky dětí sourozenců zůstavitele a na potomky zůstavitelových prarodičů.

Ustanovení § 1641 OZ ještě pro úplnost upravuje tzv. několikeré příbuzenství, když uvádí, že je-li některá osoba se zůstavitelem příbuzná z více stran, než jen z jedné, má z každé této strany dědické právo, které by mu náleželo jako příbuznému z této strany.

V případě, kdy nedědí žádný dědic ani podle poslední ze šesti zákonných dědických tříd, nastupuje institut odúmrti zakotvený v ustanovení § 1634 OZ. Zde připadá dědictví státu a na tento stát se hledí, jako by byl dědicem zákonným. Skutečnost, že stát je nově považován za dědice zákonného a nikoli za subjekt nadřazený a svrchovaný, je výrazným posunem v pojetí koncepce odúmrti. Tento institut už tedy není jakýmsi pozůstatkem výrazu práva státní majetkové výsosti nad určitými statky (ve středověku finanční regál) a nelze ho již tedy chápat jako institut *sui generis* veřejnoprávní povahy, jak tomu bylo v historii.⁴³ Zákon nyní výslovně uvádí, že na stát se v takovém případě hledí jako na zákonného dědice, což má praktický dopad v tom, že práva a povinnosti vzniklá státu na základě odúmrti už nyní spadají do sféry práva dědického, tedy soukromého a nikoli do oblasti veřejného práva. Důsledkem tak bude umožnění aplikace norem mezinárodního práva soukromého, týkajících se dědictví, i na pozůstalost, která podléhá odúmrti.

Je ovšem třeba zdůraznit, že stát, na rozdíl od ostatních zákonných dědiců, nemůže dědictví odmítnout. Tato nevýhoda je vyrovnána tím, že stát má přímo ze zákona postavení dědice, kterému svědčí *beneficium inventáře* pozůstalosti. Stát tedy oproti jiným zákonným dědicům nemusí o soupis pozůstalosti výslovně žádat a bez dalšího tedy odpovídá za závazky zůstavitele toliko do výše hodnoty aktiv z pozůstalosti, která na stát přešla.

⁴³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

3.5 Přijetí dědictví

Bylo řečeno, že dědické právo vzniká již smrtí zůstavitele. Platí tedy, že už v momentě smrti zůstavitele přechází vlastnické právo k majetkovým hodnotám, které jsou obsahem pozůstalosti ze zůstavitele na dědice. Aby ovšem k tomuto přechodu pozůstalosti mohlo de facto dojít, je zapotřebí, aby způsobilý dědic pozůstalost skutečně přijal. Ten v souladu se zásadou volnosti dědice dědictví přijmout či odmítnout takové dědictví přijímat nemusí. Pro případ, že se rozhodne dědictví přijmout, může tak učinit buď konkludentně tím, že se jako dědic jednoduše začne chovat a dá svým počínáním najevo, že dědictví skutečně přijmout chce (například začne nakládat s majetkem obsaženým v pozůstalosti, začne vstupovat do sporů ohledně tohoto majetku, vyjadřuje se v dědickém řízení atd.) nebo může přijetí dědictví výslovně oznámit.⁴⁴ Konečně může k přijetí dědictví dojít také nekonáním a to tak, že uplyne zákonná lhůta pro odmítnutí dědictví.⁴⁵ V momentě přijetí dědictví dědicem začíná platit stará římskoprávní zásada „semel heres, semper heres“. Podle této zásady platí, že kdo jednou pozůstalost přijme (ať už konkludentně, výslovně či nekonáním), nemůže se již později této pozůstalosti platně vzdát.⁴⁶

Způsobilý dědic tedy může po smrti zůstavitele dědictví přijmout nebo odmítnout. Dědic, který dědictví neodmítl, se také může dědictví v průběhu řízení před soudem vzdát. Dále nesmíme zapomínat ani na institut zřeknutí se dědictví, který je však možno využít výlučně před smrtí zůstavitele.

Společnými znaky institutů zřeknutí se, odmítnutí a vzdání se dědictví je obecně to, že k jejich zdárnému uplatnění je zapotřebí právního jednání určité osoby (která je v postavení předpokládaného či jistého dědice), a to jednání ve formě konání (facere). Druhým znakem spojujícím tyto tři instituty je potom důsledek, který spočívá v tom, že osoba, která se takto dědictví zřekla, vzdala nebo ho odmítla, takové dědictví nenabude.

Pojďme se nyní těmito třemi instituty zabývat podrobněji.

⁴⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. března 2001, sp. zn. 21 Cdo 1351/2000.

⁴⁵ Podle ustanovení § 1487 OZ je možné dědictví odmítnout do jednoho měsíce ode dne, kdy soud dědice vyznamenal o jeho právu odmítnout dědictví a o následcích odmítnutí.

⁴⁶ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 267.

3.5.1 ZŘEKNUTÍ SE DĚDICTVÍ

Zřeknutí se dědického práva neboli renunciace je upraveno v ustanovení § 1484 OZ, které stanoví, že dědic tak může učinit na základě smlouvy se zůstavitelem. Dědic se takto může zříci buď svého dědického práva obecně a v takovém případě se automaticky zříká i práva na svůj povinný díl (je-li ve vztahu k zůstaviteli nepominutelným dědicem) nebo se může zříci toliko práva na svůj povinný díl a potom platí, že se ovšem nezříká práva na pozůstalost obecně. Na základě uzavření smlouvy o zřeknutí se dědictví nedochází k žádným majetkovým převodům. Zůstavitel totiž žádného majetku nenabývá a zříkající se osoba se žádného majetku nezbavuje, protože nárok na pozůstalost ještě za života zůstavitele neexistuje. Z tohoto důvodu nemají věřitelé zříkající se osoby možnost proti tomuto úkonu jakkoli brojit a dovolávat se na základě odpůřícího práva neúčinnosti takového jednání.⁴⁷

Účelem tohoto institutu je umožnit zůstaviteli a zákonnému dědici smluvně uspořádat jejich vzájemné majetkové poměry ještě za života zůstavitele. Jeho praktičnost lze spatřovat zejména v těch situacích, kdy již za života zůstavitele bylo z jeho majetku danému dědici nějaké majetkové plnění poskytnuto a tento zůstavitel či účastníci budoucího předpokládaného dědického řízení chtějí vyloučit nutnost aplikace kolační povinnosti a vyhnout se tak případným sporům.

Pokud by šlo o zřeknutí se ve prospěch jiné osoby, smlouva o zřeknutí se dědického práva zůstane platnou jen pod podmínkou, že třetí osoba, v jejíž prospěch ke zřeknutí se dědického práva došlo, se skutečně stane dědicem. Pokud by se tedy taková osoba nápadu pozůstalosti nedožila, stala by se nezpůsobilou dědit nebo by bylo zůstavitelem vyděděná, smlouva o zřeknutí se dědického práva by pozbyla platnosti.

Zákon rovněž požaduje, aby zřeknutí se dědictví mělo právní podobu smlouvy mezi zůstavitelem a zříkající-se osobou, která je v postavení předpokládaného dědice. Tím se tato úprava odlišuje od úpravy vzdání se dědictví, které má naopak podobu jednostranného jednání osoby, která dědictví odmítá. Strany při uzavírání smlouvy musí obligatorně dodržet požadavek formy veřejné listiny pro tuto smlouvu, avšak pro

⁴⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

zrušení této veřejné listiny už takový požadavek neplatí.⁴⁸ Zákodárce zvolené řešení odůvodňuje tím, že v případě rušení takové smlouvy ani jedna ze stran nic neztrácí.⁴⁹ O klíčové úloze notáře při pořizování veřejných listin již bylo pojednáno v souvislosti s dědickou smlouvou. Stejnou roli by měl plnit i zde.

Zřící se platně nároku na dědictví je ovšem možno jen do okamžiku smrti zůstavitele a do tohoto okamžiku je možno toto zřeknutí-se také odvolat. Jak již bylo zmíněno, je třeba mít na paměti, že se pojmově jedná o smlouvu, jde tedy o relativní vztah mezi dvěma subjekty, který je závazkem (obligací) a z tohoto důvodu bude tedy třeba na odvolání tohoto zřeknutí-se dědického práva aplikovat obecná ustanovení občanského zákoníku ohledně zániku závazků (hlava I, díl 7, oddíl 2).

Konečně je k institutu zřeknutí se dědictví třeba zdůraznit, že toto zřeknutí se působí i proti potomkům osoby, která se svého práva na dědictví zřiká, není-li stranami smlouvy ujednáno jinak.

3.5.2 ODMÍTNUTÍ DĚDICTVÍ

Právo odmítnout dědictví je konkrétním vyjádřením obecné zásady volnosti dědice dědictví přijmout či odmítnout.⁵⁰ Na rozdíl od institutu zřeknutí se dědického práva se v tomto případě jedná o výlučné právní jednání dědice (zde nikoli pouze předpokládaného, nýbrž jistého) a lze ho tedy charakterizovat jako jednání jednostranné. Důsledkem platného odmítnutí dědictví bude, že tato pozůstalost, resp. její část, která byla předmětem odmítnutí, případně osobě odlišné, přičemž tuto osobu určí buď sám zůstavitel, nebo případně subsidiárně zákon. Je třeba mít na paměti, že odmítnutí musí být bezpodmínečné. Zákon totiž výslovně stanoví, že odmítnutí s výhradou, s podmínkou nebo jen z části (kromě případů nepominutelných dědiců)

⁴⁸ Rakouská právní úprava připouští dokonce pouze ústní formu zrušení této veřejné listiny. Tato koncepce ovšem zakládá výraznou právní nejistotu z toho důvodu, že v době dědického nápadu již nebude jedna strana smlouvy (zůstavitel) mezi živými a v zásadě tedy bude velmi obtížné prokázat, zda ke zrušení stranami skutečně došlo či nikoli.

⁴⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

⁵⁰ Výjimkou z této zásady je případ dědění na základě dědické smlouvy, kde smluvní dědic může pozůstalost vymezenou ve smlouvě odmítnout jen v případě, že toto oprávnění bylo v dané dědické smlouvě výslovně sjednáno. Dědická smlouva tedy může smluvního dědice v jeho volnosti značně omezit.

nemá právní účinky a takové odmítnutí je neplatné jako celek. Jde-li o nepominutelného dědice, může si zvolit, zda odmítne dědictví jako celek nebo zda odmítne pouze tu část, která převyšuje právo na jeho povinný díl. Ostatní osoby takovou možnost nemají a jsou oprávněny odmítnout výlučně dědictví jako celek, přičemž nemohou odmítat ani s podmínkou nebo výhradou. (ustanovení § 1489 odst. 1). Dědic může odmítnout dědictví kdykoli po okamžiku smrti zůstavitele a to až do konce zákonné lhůty, která činí jeden měsíc (tři měsíce, má-li dědic jediné bydliště v zahraničí) a počíná plynout ode dne, kdy soud poučil dědice o právu dědictví odmítnout a o právních následcích případného odmítnutí. Tato lhůta může být soudem ze závažných důvodů prodloužena. Okamžikem uplynutí této zákonné lhůty naopak nastává fikce přijetí dědictví.⁵¹ Pokud však dědic dědictví odmítne, hledí se na něho, jako by dědictví nikdy nenabyl. Tato konstrukce je opět určitou fikcí, která se vypořádává s právní úpravou, podle které pozůstalost napadá na dědice už okamžikem smrti zůstavitele. V případě odmítnutí dědictví je tedy třeba hledět na odmítnuvší osobu, která se vlastníkem obsahu pozůstalosti stala už v momentě smrti zůstavitele tak, jako by se dědicem nikdy nestala. Jestliže jednou k odmítnutí dědictví platně dojde, je tento úkon konečný, závazný a odmítnuvší dědic se již nemůže zpětně odmítnutého dědictví domáhat (ustanovení § 1489 odst. 2 OZ).

Zákon dále uvádí, že dědic, který již dal svým jednáním najevo, že hodlá dědictví přijmout, nemůže takové dědictví platně odmítnout a naopak, a to i kdyby tak zamýšlel učinit v rámci zákonné lhůty. Odmítnutí dědictví je tedy na rozdíl od zřeknutí se dědického práva aktem neodvolatelným. Otázkou, jaké jednání se za projev úmyslu dědictví přijmout považuje, se v minulosti zabývala soudní judikatura. Musí jít o: *„...takové chování dědice, kterým se k zůstavitelovu majetku nebo k jeho části (například k jednotlivé věci) projevuje jako jeho vlastník (k zůstavitelovu majetku nebo jeho části se tedy chová jako k vlastnímu majetku) nebo z něhož je jinak nepochybné, že hodlá jako dědic vstoupit do zůstavitelových práv a povinností (tedy se stát jako dědic zůstavitelovým právním nástupcem), popřípadě že vystupuje jako osoba, jíž svědčí dědické právo po zůstaviteli (například se jako dědic ze zákona vyjadřuje v řízení o dědictví k platnosti závěti apod.).“⁵²*

⁵¹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. května 2009, sp. zn.: 21 Cdo 149/2008.

⁵² Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. března 2001, sp. zn.: 21 Cdo 1351/2000.

Vedle výše uvedeného pozitivního vymezení toho, jaké jednání je třeba považovat za přijetí dědictví, vymezila rozhodovací praxe soudů přijetí dědictví i v negativním smyslu tak, že stanovila, jaké jednání nelze považovat za projev vůle dědice dědictví přijmout. Typicky může jít o jednání, kterým se dědic pouze informoval o stavu aktiv a pasiv zůstavitele, dále například o jednání dědice směřující k odvrácení hrozící škody na majetku, který zůstavitel zanechal a nepůjde o projev vůle přijmout dědictví ani tehdy, kdy dědic obstará zůstavitelův pohřeb.⁵³

Pozoruhodnou modifikací obecné možnosti odmítnout dědictví je právo tzv. nepominutelných dědiců (o kterých bude podrobněji pojednáno níže) odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu. Výklad z hlediska důsledků tohoto práva bude pravděpodobně do budoucna činit v praxi po určitou dobu potíže. Otázkou totiž je, jaký osud stihne tu část pozůstalosti, kterou nepominutelný dědic odmítl (tedy tu část, která ční z hlediska výše majetku nad povinný díl). První variantou je, že tato část bude jednoduše náležet ke zbytku pozůstalosti, který tomuto nepominutelnému dědici nenáleží a nepřipadne tedy automaticky konkrétní jiné osobě. Druhou výkladovou možností ovšem je, že tato část případně potomkům odmítnuvšího nepominutelného dědice na základě principu práva reprezentace. V tomto okamžiku se odpovědi na řešení této otázky v rámci odborné veřejnosti různí.⁵⁴ Osobně bych se přiklonil k aplikaci analogie s obecným principem odmítnutí dědictví, tedy k tomu, že osobu, které odmítnutá část pozůstalosti namísto odmítnuvšího případně, nemůže určit přímo ten, kdo odmítl, ale primárně buď sám zůstavitel nebo subsidiárně zákon skrz intestátní posloupnost.

3.5.3 VZDÁNÍ SE DĚDICTVÍ

Ustanovení § 1490 odst. 1 OZ uvádí, že dědictví se může vzdát ten dědic, který dědictví neodmítl. Půjde tedy o dědice, kterému náleží jeho dědické právo jakožto předmět vlastnictví, se kterým může do budoucna libovolně dle své vůle nakládat,

⁵³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. května 2012, sp. zn. 21 Cdo 4391/2009.

⁵⁴ KONDROVÁ, M. *Odmítnutí dědictví, zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví jako staronové instituty dědického práva po rekonstrukci*. Ad Notam, 1/2014, str. 7.

mimo jiné ho i zcizit. Z uvedeného vyplývá, že právo vzdát se dědictví tedy nesvědčí dědici předpokládanému (putativnímu), ale osobě, která již dědictví nabyla. Z tohoto důvodu také zákonodárce z hlediska pojmosloví jemně rozlišuje mezi termíny „vzdání se dědictví“ a „zřeknutí se dědického práva“. Samotného dědictví ve smyslu konkrétní již nabyté části pozůstalosti se totiž vzdává osoba, která již takový majetek nabyla do svého vlastnictví, zatímco dědického práva se zřiká ten, kdo má sice na určitou část pozůstalosti právo, avšak je dosud toliko dědicem předpokládaným a předmět dědictví tedy v jeho vlastnictví ještě není.

Vzdání se dědictví je dvou nebo vícestranným právním úkonem, kterým se již jistý dědic (osoba, která již dědictví nabyla) tohoto svého dědictví vzdává ve prospěch jiné osoby popř. osob a tato osoba popř. osoby s tím souhlasí. Při absenci takového souhlasu se ovšem ke vzdání se dědictví přihlížet nebude. Jedná se vlastně o zvláštní případ zcizení dědictví ve prospěch jednoho konkrétního nebo více konkrétních dědiců, přičemž tyto dědice určuje ten dědic, který se dědictví vzdává (nikoli zůstavitel).⁵⁵ Činí tak v rámci dědického řízení s tím, že projev vůle těchto dědiců je zachycen v soudním protokolu a nikoli ve smlouvě, jak je tomu naopak při zřeknutí se dědického práva. V rámci odborné veřejnosti se však již objevily i názory odlišné, konkrétně takové, že zachycení projevu vůle vzdát se dědictví do soudního protokolu nemusí být výlučnou formou tohoto úkonu. Existuje i názor, že lze tak platně učinit i například ve formě písemné dohody dědiců, kterou tito soudu v rámci dědického řízení předloží.⁵⁶

Jestli budoucí rozhodovací praxe dá za pravdu názoru, že se lze vzdávat dědictví i ve formě dědické dohody, nabízí se otázka, jak se v takovém případě bude tento institut vzdání se dědictví materiálně odlišovat od dohody dědiců o vypořádání dědictví. Je totiž zřejmé, že jak formou dědické dohody, tak formou vzdání se dědictví konkrétního dědice bude možné docílit, aby určitý dědic ve prospěch jiného dědice své dědictví nenabyl. Při kratším zamyšlení lze dojít k závěru, že tím drobným a zároveň podstatným rozdílem je vymezení okruhu dědiců, jejichž souhlas se k danému úkonu vyžaduje. Zatímco k platnému vzdání se dědictví bude postačovat souhlas toliko toho

⁵⁵ KONDROVÁ, M. *Odmítnutí dědictví, zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví jako staronové instituty dědického práva po rekonstrukci*. Ad Notam, 2014, č. 1. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 2011. str. 7.

⁵⁶ Tamtéž, str. 8.

dědice resp. těch dědiců, v jejichž prospěch se jiný dědic dědictví vzdává, v případě dědické dohody se bude vyžadovat souhlas dědiců všech.

Jsou-li splněny podmínky pro vzdání se dědictví a dojde-li k němu, užijí se přiměřeně ustanovení upravující problematiku zcizení dědictví, tedy ustanovení § 1714 – 1720 OZ. To má příznivé důsledky zejména pro věřitele, jejichž postavení se díky této úpravě nijak nezhorší. Ustanovení § 1720 OZ totiž stanoví, že jak nabyvatel, tak zcizitel odpovídají za případné dluhy věřitelům solidárně, tedy společně a nerozdílně.

4. Závěť

4.1 Pojem a účel závěti

Závěť je vedle dědické smlouvy a dovětku jedním ze tří druhů pořízení pro případ smrti. Legální definice závěti je obsažena v ustanovení § 1494 odst. 1 OZ, které stanoví, že: „Závěť je odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz.“⁵⁷

Jedná se o ryze osobní projev vůle zůstavitele, který tímto projevem jednostranně zůstavuje svůj majetek určité osobě nebo osobám, přičemž tento projev je zůstavitelem odvolatelný kdykoli až do jeho smrti. Závěť je toliko institutem dědického práva a jako taková nemůže mít jinou funkci než tu, že je pořízením zůstavitele pro případ smrti. Tuto skutečnost v minulosti potvrdila i soudní rozhodovací praxe, když jasně deklarovala, že institutem závěti nelze nahrazovat právní instituty jiné, například instituty sloužící k zajištění závazku. Pokud by se tak v praxi stalo, daná závěť by byla neplatná.⁵⁸

Jak bylo řečeno, právo povolat závětí dědice je výlučným osobním právem zůstavitele a nikdo jiný, než samotný zůstavitel nemůže tento úkon provést. Nepřipouští se tedy testovat v zastoupení, nestačí ani, aby zůstavitel pouze akceptoval návrh, který někdo jiný zůstaviteli předložil a není ani možné, aby testovalo více osob společně. K platnosti závěti se nevyžaduje ani jakékoli právní jednání dalších osob, například obmyšlených. Netřeba připomínat, že tyto osoby zůstavitelem v závěti jednostranně označené, dědictví po zůstaviteli přijmout nemusí a nejsou tedy závětí z tohoto pohledu vázány. Existence platně zřízené závěti ovšem nezavazuje ani samotného zůstavitele a nijak ho tedy neomezuje v dispozicích s majetkem po pořízení závěti. Za svého života tedy může i nadále se svým majetkem libovolně nakládat a v případě, že veškerý tento svůj majetek vyčerpá, dědici zkrátka žádných aktiv nenabydou.

⁵⁷ Pokud by zůstavitel v závěti poukázal na obsah některé další listiny, mohla by být i tato listina považována za závěť, pokud by náležitosti závěti splňovala. V případě, že by se tak nestalo, mohla by posloužit toliko jako určité interpretační vodítko (srov. ustanovení § 1495 OZ).

⁵⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. srpna 2011, sp. zn. 21 Cdo 2992/2009.

Obecně tedy platí, že závěť je výsledkem právního jednání zůstavitele, které za jeho života nikoho nezavazuje a právní účinky vyvolává až po smrti zůstavitele. Jedná se o právní jednání mortis causa, které zamýšlí upravit právní vztahy do budoucna, až po okamžiku smrti takto jednajícího.

Účelem závěti je tedy upravit do budoucna majetkové poměry v závěti označených subjektů, přičemž určujícím okamžikem pro způsobení účinků v závěti předpokládaných je smrt zůstavitele. Institut závěti dává zůstaviteli možnost vyjádřit právně relevantním způsobem jeho vůli, komu má majetek v jeho vlastnictví po jeho smrti připadnout.

4.2 Formální náležitosti závěti

Platné právo vyžaduje pro každý testament určité formální náležitosti, které musí být vždy bezpodmínečně naplněny k tomu, aby byl daný testament platný. Půjde jednak o formální náležitosti obecné, které musí splňovat každá závěť bez ohledu na to, v jaké formě je zřízena a dále náležitosti zvláštní, které zákon specificky vyžaduje pro jednotlivé formy závětí.

Obecně platí, že každá závěť musí vyhovovat nárokům na osobu zůstavitele, přičemž testovat mohou z povahy věci pouze osoby fyzické, nikoli právnické. Z těchto fyzických osob potom mohou testovat pouze ty, které splňují určité nároky, které na ně zákon v souvislosti s testovací způsobilostí klade.

Za předpokladu, že daná fyzická osoba vyhoví těmto nárokům, musí také dále splnit nároky ohledně projevu své vůle. Platí, že takový projev vůle musí být vždy srozumitelný a dostatečně určitý a neměl by tedy vzbuzovat žádné pochybnosti o tom, že, jaké účinky zůstavitel svým projevem vůle zamýšlel.

Konečně vedle nároků na samotnou osobu zůstavitele jsou zde ještě zákonné nároky na závěť jako takovou, když zákon taxativně vymezuje formy, ve kterých může být závěť pořízena. Vedle požadavků na formu závěti je nyní nově pouze v některých případech vyžadováno i výslovné uvedení data, kdy byla závěť pořízena.

O těchto naznačených obecných náležitostech bude, podobně jako o jednotlivých náležitostech zvláštních, pojednáno v následujících řádcích.

4.3 Způsobilost pořídit závěť

Již bylo řečeno, že pořízení závěti je jednostranným právně relevantním projevem vůle zůstavitele. Pojmově se tedy jedná o právní jednání, jehož náležitosti musí odpovídat požadavkům uvedeným v obecné části občanského zákoníku. Jednat s právně relevantními důsledky může pouze ten, kdo je svéprávný, přičemž míra svéprávnosti každé fyzické osoby se odvíjí od dosaženého stupně vyspělosti rozumové a volní. Lze tedy říci, že míra svéprávnosti se v důsledku zrání každého individua postupně rozšiřuje, přičemž plné svéprávnosti dosahuje dovršením osmnáctého roku věku, tedy zletilostí. (ustanovení § 30 odst. 1 OZ). Existují ovšem i případy, kdy se člověk stává plně svéprávným i dříve. Prvním případem bude uzavření manželství a druhým tzv. emancipace nezletilce.⁵⁹

I dědické právo váže obecně pořizovací způsobilost zůstavitele na podmínku plné svéprávnosti. Takto plně svéprávná osoba může napříště testovat bez omezení. Tato hranice ovšem není v dědickém právu absolutní, když zákon uvádí i některé případy, kdy může testovat i osoba se svéprávností omezenou.

Za prvé půjde o ty případy, kdy daná fyzická osoba sice již dovršila patnáctý rok svého věku, ale nestala se ještě plně svéprávnou. Za druhé bude moci testovat i ta fyzická osoba, které soud v jejím vlastním zájmu svéprávnost omezil. Tyto dva okruhy osob budou v této situaci způsobilé platně testovat jen formou veřejné listiny.⁶⁰

Dále zákonodárce omezuje v testovací způsobilosti ty osoby, které trpí chorobnou závislostí na alkoholu, užívají psychotropní látky nebo jsou závislími hazardními hráči. Takové osoby sice mohou testovat jakoukoli formou, kterou to platné právo umožňuje a nejsou tedy omezeny co do závětní formy, jsou však omezeny po stránce kvantitativní. Zákon stanoví, že tyto osoby mohou pořizovat jen co do poloviny výše svého majetku, přičemž druhá polovina bude podléhat posloupnosti intestátní. S ohledem na výše uvedené lze konstatovat, že se zde pojmově nejedná o omezení pořizovací způsobilosti jako takové, ale pouze o omezení principu testovací volnosti

⁵⁹ K tomu blíže: DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, str. 216.

⁶⁰ K pojmu veřejná listina viz kapitola pojednávající o jednotlivých formách závěti.

zůstavitele. Zamýšleným účelem tohoto pravidla bude bezesporu ochrana zákonných dědiců zůstavitele, kteří by mohli být na základě jeho jednání zkráceni.

4.4 Právní následky omylu zůstavitele

Omylem v právu se obecně rozumí neshoda subjektivního vnímání s realitou, ať už proto, že si zůstavitel některé skutečnosti neuvědomoval nebo proto, že o nich měl milnou představu. Zákon v případě závěti poskytuje zvláštní ustanovení ohledně omylu zůstavitele, která jsou v poměru speciality k obecné úpravě následků omylu, obsažené v ustanovení § 583 – 585 OZ.

Platná právní úprava rozlišuje omyl podstatný a nepodstatný, přičemž pouze omyl podstatný může mít za následek neplatnost závěti, resp. toho jejího ustanovení, kterého se omyl týká. I v případě tohoto podstatného omylu však půjde vždy o neplatnost relativní. To znamená, že takto relativně neplatná závět bude i nadále považována za závěť platnou, dokud nebude tato relativní neplatnost namítnuta a dokud soud závazně nestanoví, že daná závěť skutečně neplatná je.⁶¹

Okruhy případů, kdy půjde o omyl podstatný, zákon taxativně vypočítává a lze tedy a contrario dovodit, že všechny ostatní případy omylů, které zákon za podstatné nepovažuje, nebudou důvodem pro neplatnost závěti, případně její části. Prvně o něj půjde tehdy, týká-li se osoby obmyšleného, dále může nastat, bude-li se týkat podílu či věci, kterou zůstavitel plánuje zůstavit a konečně se bude jednat o podstatný omyl i tehdy, bude-li se týkat podstatných vlastností dané věci.⁶² Bude přitom irelevantní, zda takový omyl vyvolal sám zůstavitel či některá jiná osoba.⁶³

Zákon konečně také uvádí pravidlo, že pokud by se zůstavitel zmýlil jen v tom smyslu, že by zamýšlenou osobu nebo věc v závěti pouze nesprávně identifikoval, taková závěť by i přesto zůstala platnou. Cílem tohoto výslovně uvedeného pravidla bude patrně předejít případným snahám dalších zainteresovaných osob o zneplatnění závěti pro případ, že by o tento drobný omyl na straně zůstavitele došlo.

⁶¹ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, str. 189.

⁶² Podstatné vlastnosti jsou takové vlastnosti, je-li v jejich případě nepochybné, že by zůstavitel ohledně jejich osudu určil jinak, kdyby se byl býval nezmylil.

⁶³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

4.5 Formy závěti

Platná právní úprava umožňuje zřízení závěti trojí formou. Závěť může být pořízena formou soukromé listiny, která je buď psána vlastní rukou zůstavitelovou a potom se jedná o závět holografní anebo jeho vlastní rukou psána není a v takovém případě hovoříme o závěti allografní. Druhou právně přípustnou formou závěti je závěť v podobě veřejné listiny a konečně poslední formou, kterou zákon pro pořízení závěti uvádí, jsou tzv. privilegované testamenty. Aby závěť byla co do formy platně pořízena, musí mít podle ustanovení § 1532 OZ vždy formu písemnou. A contrario tedy obecně nelze testovat ústně. Tento požadavek písemné formy musí být pod sankcí neplatnosti dodržen jak u soukromé, tak veřejné formy závěti. Výjimkou z tohoto pravidla jsou ovšem závěti privilegované, které mohou být pořizovány formou ústní.

4.5.1 SOUKROMÁ LISTINA

4.5.1.1 Holografní závěť

Zákon stanoví, že obsah holografní závěti musí být celý sepsán vlastní rukou samotného zůstavitele a jeho vlastní rukou musí být také podepsán, přičemž tento podpis musí text závěti vždy uzavírat. K textu následujícímu za vlastnoručním podpisem nelze při zkoumání závěti přihlížet, ledaže by byl i tento text zakončen opět vlastnoručním podpisem zůstavitelovým. Část odborné literatury považuje za podpis nejen standární formu podpisu podle obvyklého podpisového vzoru, ale i jiné spolehlivé označení testátora. Mohlo by jít kupříkladu i o pouhé výslovné označení příbuzenského vztahu. Tak například formulaci „Tvá milovaná matka“, kterou bude zakončen dopis matky na rozloučenou synovi, bude možné považovat pro účely testamentu za vlastnoruční podpis dostačující.⁶⁴ Ve světle zásady *in favore testamenti* by podle mého názoru byla za určitých podmínek taková interpretace možná. Naproti

⁶⁴ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. Praha: Linde Praha 2003, str. 90.

tomu ovšem existuje i názor opačný, podle kterého pouhé příbuzenské označení v holografní závěti jako podpis postačovat nebude.⁶⁵

Požadavek vlastnoručního vyhotovení holografní závěti, u kterého se nevyžaduje součinnosti jakýchkoli jiných osob je jedinou a zároveň dostatečně silnou zárukou toho, že bude po smrti samotného zůstavitele ověřitelné, zda byl v daném případě skutečně pisatelem. Zákon nevyžaduje, aby byla pravost podpisu holografní závěti úředně ověřena. Pokud by ovšem ohledně podpisu či textu samotné závěti nastaly pochybnosti, bude třeba v dědickém řízení pravost či styl písma přezkoumat. Potom tedy bude na znalci z oboru grafologie, aby posoudil, zda písmo skutečně náleží zůstaviteli, či zda například zůstavitel v průběhu psaní obsahu závěti netrpěl duševní chorobou, přičemž i toto je grafolog obvykle schopen na základě svých odborných znalostí posoudit.⁶⁶

Dále platí, že text závěti nemusí být nutně psán jazykem českým. Postačí jakýkoli jiný světový jazyk, který zůstavitel v době smrti ovládal. Nutnou podmínkou pro platnost samotného textu závěti je také, na rozdíl od jejího podepsání, čitelnost takového textu.

Je třeba také dodat, že i když se pojmově jedná o vlastnoruční závěť, ruka nemusí být jedinou částí těla, kterou lze závěť v této formě pořídit.⁶⁷ Jednalo by se pravda o výjimečné případy, avšak i k takovým může v průběhu života člověka dojít. Lze si představit například situaci, kdy testátor pro tělesnou indispozici nebude schopen pořídit rukou, avšak hravě tak zvládne nohou či ústy. I taková závěť tedy může být, za splnění podmínek uvedených výše, platná.

Konečně nesmíme opomenout ani problematiku datace holografní závěti. Nově sice platí, že v některých případech již zákon uvedení data v závěti nevyžaduje (k tomu blíže viz podkapitola ohledně datace závěti), avšak pro ty případy, kdy datace závěti podle platné právní úpravy vyžadována je, lze konstatovat, že i toto datum musí být v holografní závěti vyznačeno vlastní rukou zůstavitelovou. Stejný názor zastávají i soudy v rámci své rozhodovací praxe.⁶⁸

⁶⁵ Srov. např. SCHELLOVÁ, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007, str. 80.

⁶⁶ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. Praha: Linde Praha 2003, str. 88.

⁶⁷ SCHELLOVÁ, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, a. s., 2007, str. 81.

⁶⁸ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. listopadu 1998, sp. zn. 21 Cdo 586/98.

4.5.1.2 Allografní závět'

Obsah závěti může být zřízen i jinak, než vlastní rukou zůstavitele, jak je tomu v případě závěti holografní. Může jít jednak o případ, kdy je text závěti sepsán rukou osoby odlišné od zůstavitele a může se tak stát i tehdy, kdy je sice text závěti sepsán samotným zůstavitelem, ale nikoli jeho vlastní rukou. Tedy například na počítači. I zde ovšem platí, že nutným předpokladem platnosti takového testamentu bude současná přítomnost vlastnoručního podpisu zůstavitele na takové listině.

Zákonodárce v rámci přípravy platné zákonné úpravy allografní závěti vycházel takřka přesně z úpravy občanského zákoníku předcházejícího. Zde teorie rozlišovala dvě základní formy allografní závěti. Byla to forma obecná a forma zvláštní.⁶⁹

Pro platné pořízení závěti v její obecné formě vyžaduje zákon dva základní předpoklady, které musí být kumulativně naplněny. Prvním předpokladem je, aby listinu, na které je zachycen projev zůstavitelovy vůle, sám zůstavitel vlastní rukou podepsal. Druhým předpokladem je potom nutná současná přítomnost dvou svědků, před kterými zůstavitel výslovně prohlásí, že daná listina, kterou takto podepsal, skutečně zachycuje projev jeho vlastní poslední vůle. Podotýkám, že z dikce zákona není zřejmé, zda časový sled naplnění těchto dvou požadavků musí být striktně dodržen či nikoli. Důvodová zpráva k tomuto problému mlčí a tak nezbývá, než hledat vodík v odborné literatuře vztahující se k úpravě starší. Zde je zastáván názor, že časový sled těchto úkonů nemusí být dodržen.⁷⁰

Forma zvláštní vykazuje hlavní specifikum v tom smyslu, že je určena pro osoby zdravotně postižené, konkrétněji pro osoby nevidomé. Zákon z hlediska toho, že takové osoby jsou co do možnosti poškodit jejich subjektivní práva mnohem zranitelnější, než osoby zdravé, vznáší pro pořízení takové závěti větší nároky, než je tomu v případě allografní závěti obecné. Za prvé je zde požadavek současné přítomnosti tří (nikoli pouze dvou) svědků, před kterými musí nevidomý zůstavitel projevit svou poslední vůli. Za druhé potom listina, na které je projev poslední vůle takového zůstavitele zaznamenán, musí být obligatorně tomuto zůstaviteli nahlas a srozumitelně přečtena,

⁶⁹ Srov. např. SCHELLOVÁ, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, a. s., 2007, str. 81 a násl.

⁷⁰ Srov. např. ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář*. 2. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, str. 1450.

přičemž platí, že tuto listinu nemůže číst ten, kdo na ni obsah zůstavitelovy poslední vůle sám zaznamenal. V tomto případě tak jde o určitou garanci, že osoba sepisující se nepokusí ve svůj prospěch zaznamenanat vůli odlišnou od vůle samotného zůstavitele.

Poté, co je projevená vůle zůstavitele v souladu se zákonem takto zaznamenána a přečtena, zbývá už jen, aby zůstavitel před těmito třemi současně přítomnými svědky potvrdil, že listina, jejíž obsah mu byl přečten, skutečně zachycuje jeho poslední vůli.

Co se týče požadavků na osoby svědků allografních závětí, zákon tyto osoby blíže vymezuje v ustanoveních § 1539 – 1541 OZ. Je zde stanoveno, že svědkem může být pouze osoba plně svéprávná, která je nadto znalá jazyka nebo obdobného způsobu dorozumívání (např. znakové řeči), kterým se projev vůle činí. Musí jít také o osobu, která na daném pořízení není nijak zainteresovaná a není tedy zde žádný její osobní zájem.⁷¹ Svědkem může být toliko osoba, která je s ustanovením za svědka závěti srozuměna a s tímto také sama souhlasí. Dále je osoba svědka vymezena i negativně tak, že jí nemůže být dědic nebo odkazovník zůstavitele a nemůže jí být ani osoba, která je tomuto dědici nebo odkazovníkovi blízká. Podobně to platí i pro ty osoby, které jsou v pracovněprávní pozici zaměstnanců takového dědice či odkazovníka. Pouze výjimečně zákon umožňuje, aby i tyto osoby mohly svědčit a to pouze za předpokladu, že namísto obecně požadovaných dvou svědků zde budou přítomni svědkové tři nebo alternativně za předpokladu, že zůstavitel sepiše tu část závěti, ve které dotyčnou osobu za dědice nebo odkazovníka povolává, vlastní rukou. Soudní judikatura výše zmíněný princip dále rozvádí, když zastává názor, že bude-li obmyšleným právnická osoba, nemohou být svědkem ty osoby, které jsou oprávněny za tuto právnickou osobu právně jednat, nebo které k ní mají obdobný vztah.⁷²

Hlavní úlohou svědků je podat pravdivé svědectví o totožnosti zůstavitele, jakožto osoby, která o obsahu dané listiny prohlásila, že skutečně zachycuje její poslední vůli. Jejich úloha tedy nespočívá v kontrole obsahu závěti samotné. Tento obsah totiž znát ani nemusí.⁷³ To je také důvodem, proč zákon nutně nevyžaduje přítomnost těchto svědků při sepisování samotného obsahu závěti.

Pokud by nastal problém dědické nezpůsobilosti, může mít tato nezpůsobilost za následek neplatnost závěti, a to buď v jejím celku anebo jen částečně. Druhým

⁷¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. března 2002, sp. zn. 21 Cdo 530/2001.

⁷³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

jmenovaným případem může být například situace, kdy je svědek v postavení osoby blízké pouze k jednomu z více obmyšlených. V takovém případě bude závěť postížena neplatností toliko v té části, která se týká tohoto obmyšleného.⁷⁴ I zde tedy soudní judikatura respektuje zásadu *in favore testamenti*.

4.5.2 VEŘEJNÁ LISTINA

Další možnou formou zachycení projevu poslední vůle zůstavitele je veřejná listina. V tuto chvíli je stále jedinou a tím pádem zároveň universální formou veřejné listiny notářský zápis. Platí, že tyto notářské zápisy mohou sepisovat pouze k tomu autorizované osoby podle zákona č. 358/1992 Sb., tedy notářského řádu. Těmito osobami jsou notáři.

Forma notářského zápisu je svým způsobem již tradiční a zároveň i universální formou pořízení závěti. V taxativně vymezených případech je tato forma dokonce obligatorní a v případech ostatních je určitou fakultativní alternativou vůči ostatním formám závěti.⁷⁵ Notářský zápis má povahu veřejné listiny a jako na takový se uplatňuje zákonná presumpce správnosti. Legální definici pojmu veřejná listina nalezneme v ustanovení § 134 OSŘ, které stanoví, že veřejnými listinami jsou: „*Listiny vydané soudy České republiky nebo jinými státními orgány v mezích jejich pravomoci, jakož i listiny, které jsou zvláštními předpisy prohlášeny za veřejné, potvrzují, že jde o nařízení nebo prohlášení orgánu, který listinu vydal, a není-li dokázán opak, i pravdivost toho, co je v nich osvědčeno nebo potvrzeno.*“ Lze říci, že notář je zde určitým nástrojem procesní prevence, když sepsáním veřejné listiny do budoucna minimalizuje riziko sporů o obsah takové listiny.⁷⁶ Důkazní břemeno totiž v případě sporu o obsah veřejné listiny nese ten, kdo popírá obsah takového notářského zápisu.

⁷⁴ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. listopadu. 1999, sp. zn. 24 Co 328/99.

⁷⁵ K obligatorní formě notářského zápisu blíže viz podkapitola, pojednávající o způsobilosti pořídit závěť.

⁷⁶ SCHELLOVÁ, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, a. s. 2007, str. 86.

Platí, že sepsání veřejné listiny, jejíž obsah je v rozporu se zákonem či jiným právním předpisem je notář přímo ze zákona povinen odmítnout. Odmítnout musí též v případě, kdy jsou sám notář nebo osoba jemu blízká v dané věci zainteresováni.

Ohledně možnosti externích osob nahlížet do notářských zápisů je třeba zmínit ustanovení § 100 odst. 1 notářského řádu. Zde je jasně stanoveno, že takto nahlížet je oprávněn toliko pořizovatel takového zápisu a nikdo jiný. Fakt, že notářský zápis má pojmově charakter veřejné listiny, tedy zároveň neznamená, že by tato listina byla veřejnosti volně přístupná.

Poté, co je závěť notářem takto sepsána, má notář povinnost i bez požádání pořizovatele zanést takto pořizenou závěť do Centrální evidence závětí, která je vedena Notářskou komorou České republiky. Jedná se o neveřejný seznam vedený v elektronické podobě.

Zákon dále notáři, který takto závěť sepisuje, výslovně ukládá povinnost přesvědčit se, zda osoba, jejíž projev vůle je takto zapisován, tak činí opravdu vážně, s patřičným rozmyslem a bez jakéhokoli donucení. Tento požadavek však považuji za nadbytečný, protože již dostatečně jasně vyplývá přímo z notářského řádu.

Konečně je třeba zmínit, jak bude postupováno v situacích, kdy o zachycení poslední vůle ve formě notářského zápisu požádá osoba nevidomá. Zde bude třeba přiměřeně aplikovat ustanovení, o kterých již bylo pojednáno výše, a sice ustanovení týkající se allografní závěti nevidomého.

4.5.3 PRIVILEGOVANÉ FORMY ZÁVĚTI

Obecně se předpokládá, že kdo se rozhodne pořídit ohledně svého majetku závěť, bude tak činit s náležitým rozmyslem a všechny své kroky důkladně zváží, promyslí a případně i zkonzultuje se svými nejbližšími. Možnost testovat v klidu a s rozmyslem ovšem nemusí být vždy samozřejmostí. Zákonodárce prostřednictvím tzv. privilegovaných závětí pamatuje i na situace, kdy zůstavitel dostačující čas a klid pro své pořízení pro případ smrti nemá.

Tyto formy závěti nejsou z hlediska požadavků platnosti jejich pořízení tak striktní, jako formy výše uvedené. Zákodárce v těchto případech poskytuje pořizovateli závěti co do nároků na pořízení určité úlevy, a proto také zákon označuje tyto formy jako „úlevy při pořizování závěti“. Společným specifickým těchto forem závěti je vedle zmíněných úlev také ústnost a časová omezenost co do trvání platnosti takové závěti. Dalším charakteristickým rysem je okolnost, že zákon těmto testamentům (pokud byly pořízeny v souladu se zákonem) přiznává právní formu veřejné listiny.

Privilegované závěti lze rozdělit do tří základních kategorií. Zákon rozlišuje situace, kdy se zůstavitel:

- a) náhle nachází v patrném a bezprostředním ohrožení života nebo v místě, kde je společenský styk ochromen
- b) nachází na palubě letadla nebo plavidla, podléhajícímu právu české vlajky
- c) účastní ozbrojeného konfliktu nebo obdobných vojenských operací

Ad a)

Zde musí být naplněny kumulativně dvě zákonné podmínky. Jednak musí jít nutně o situaci náhlou, kterou nebylo dost dobře možno předem očekávat a také zde musí jít o bezprostřední ohrožení života. Nelze si proto pravděpodobně představit například situaci, kdy zůstavitel bude platně takto privilegovaně testovat z důvodu, že trpí dlouhodobou nemocí, která ho ohrožuje na životě již delší dobu a prakticky nepřetržitě.

Některé zahraniční civilní kodexy uvádějí na vysvětlenou demonstrativní výčet takových možných událostí, např. dopravní uzávěry či epidemie.⁷⁷ Český občanský zákoník však na takový výčet rezignoval.

Půjde-li o místa, kde byl společenský styk ochromen, praktický význam bude mít tato úprava typicky v rámci menších obcí či vesnic, kde k ochromení tohoto styku čas od času dochází například v rámci určitých ročních období či v důsledku pro daný kraj charakteristických událostí. Mohlo by jít kupříkladu o záplavové či lavinové

⁷⁷ SCHELLE, K., SCHELLEOVÁ, I. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, a. s., 2013, str. 61.

oblasti. Německá odborná literatura označuje takovou závěť jako testament vesnický (Dorf testament).⁷⁸

Co do nároků ohledně svědků, zákon pro platné pořízení této závěti požaduje současnou přítomnost tří takových osob. Předpokládá se sice, že tito svědkové pořídí o projevu poslední vůle záznam, avšak na základě jazykového výkladu ustanovení § 1542 odst. 2 OZ lze dovést, že jeho nepořízení nepovede nutně k neplatnosti takové závěti. V takovém případě totiž podle zákona postačí svědecké výpovědi těchto tří svědků, kteří poslední vůli zůstavitele svými smysly zachytili. O jejich výpovědi bude následně sepsán soudní protokol, který bude v daném případě závěť suplovat.

Takto pořízená závěť pozbývá platnosti uplynutím lhůty dvou týdnů od jejího pořízení. Uvedená lhůta však plyne až od chvíle, kdy je zůstavitel opět schopen testovat ve formě veřejné listiny.

Ad b)

Zde zákon oproti předešlému případu požaduje současnou přítomnost pouze dvou svědků, přičemž k zaznamenání zůstavitelovy poslední vůle je oprávněn velitel plavidla nebo letadla, na jehož palubě se zůstavitel v daném okamžiku nachází. Za této situace se již výslovně nevyžaduje, aby byl život zůstavitele jakkoli ohrožen a platnost této privilegované formy tedy nelze zpochybňovat jen proto, že k jejímu pořízení nebyl reálný důvod. Lze si tím pádem například představit i situaci, kdy zůstavitel mající chorobnou hrůzu z létání bude testovat touto formou závěti právně zcela bezvadně, přestože samotný let daného letadla probíhá bez sebemenších problémů a není zde tedy riziko, že zůstavitel o život přijde.

Takto pořízenou závěť zaznamená velitel lodi či letadla v lodním či palubním deníku a bezodkladně ji poté předá příslušnému orgánu veřejné moci. Je ovšem třeba zdůraznit, že tuto pravomoc velitele lodi či letadla nelze zároveň chápat jako jeho striktní povinnost. V dané situaci bude třeba respektovat, že velitel, v případě vzniklých potíží, souvisejících s provozem jemu svěřenému dopravnímu prostředku, dá

⁷⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

proporcionálně přednost jiným, podstatnějším úkolům a až po vyřešení těchto úkolů bude možno uvažovat o úkolech dalších.⁷⁹

Takto pořízená závěť pozbývá platnosti uplynutím lhůty tří měsíců od jejího pořízení. Uvedená lhůta však plyne až od chvíle, kdy je zůstavitel opět schopen testovat ve formě veřejné listiny.

Ad c)

Konečně posledním případem je tzv. testament vojenský, či testament v šiku (in procintu), jako ho v archaických dobách označovala římská právní nauka.⁸⁰ Jak již název tohoto testamentu napovídá, specifikem oproti ostatním dvěma kategoriím privilegovaných závětí je zde specialita subjektu, který je oprávněn takto testovat. Může jít totiž toliko o osobu náležející k ozbrojeným silám a není tedy možné, aby takto testoval například válečný novinář či jiná osoba, která do armádní hierarchie nespadá.

Pro tento druhu privilegovaného testamentu se vyžaduje současná přítomnost dvou svědků a poslední vůle je zde oprávněn zaznamenat buď velitel vojenské jednotky, nebo jiný voják, který dosáhl alespoň důstojnické hodnosti. Tito dva svědkové poté i s osobou, která záznam pořídila, tento záznam podepíšou. Osoba pořizující záznam má také povinnost zůstaviteli tento záznam přečíst, aby pak zůstavitel následně potvrdil, že listina skutečně obsahuje projev jeho poslední vůle.

Takto pořízená závěť se poté bezodkladně předá Ministerstvu obrany České republiky a pozbývá platnosti uplynutím lhůty tří měsíců od jejího pořízení. Uvedená lhůta však plyne až od chvíle, kdy je zůstavitel opět schopen testovat ve formě veřejné listiny.

Konečně je třeba dodat, že zákonodárce v případě vojenského testamentu podstatně slevil ve formálních nárocích i v tom smyslu, že pro platnost této závěti nutně nevyžaduje, aby byly všechny výše uvedené formální nároky striktně dodrženy. Je to však možné jen za předpokladu, že je s ohledem na všechny okolnosti i tak jisté, že dané listina skutečně věrohodně zaznamenává poslední vůli zůstavitele. I takto formálně vadná závěť tedy bude platnou, nebude mít však charakter veřejné listiny a nebude se

⁷⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

⁸⁰ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 280.

tak na ní, na rozdíl od zbylých privilegovaných testamentů aplikovat presumpce správnosti.

Pro úplnost dodávám, že ohledně svědků privilegovaných závětí zákon uvádí speciální ustanovení, když pro jejich svědeckou způsobilost vyžaduje dosažení pouhého patnáctého roku věku a v některých případech se dokonce spokojí i s pouhou omezenou svéprávností. To avšak pouze za předpokladu, že takto omezeně svéprávný svědek je schopen popsat relevantní skutečnosti pro platnost závěti, jejíhož zřízení byl svědkem.

4.6 Obsah závěti

4.6.1 DATA CE ZÁVĚTI

Významnou změnou co do náležitostí obsahu závěti je ustanovení § 1494 odst. 1 OZ, kde je stanoveno, že: „*Není-li zřejmé, který den, měsíc a rok byla závěť pořízena a pořídil-li zůstavitel více závětí, které si odporují nebo závisí-li jinak právní účinky závěti na určení doby jejího pořízení, je závěť neplatná.*“

Zákonodárce se zde vzdává požadavku obligatorní datace závěti, když je možno z výše zmíněného ustanovení a contrario dovodit, že závěť může být v určitých situacích platná i bez uvedení data jejího pořízení. Z hlediska absence datace závěti lze případně označit za neplatnou takovou závěť, která by naplnila dva zákonodárcem uvedené předpoklady, přičemž tyto předpoklady musí být naplněny kumulativně.

Prvním předpokladem je skutečnost, že není zřejmé, kdy přesně byla závěť pořízena (s přesností na den, měsíc i rok). Jazykovým výkladem lze dovodit, že pro to, aby bylo podle zákona zřejmé, kdy byla závěť pořízena, nebude vždy nutně třeba uvádět datum. Bohatě postačí i jiná okolnost, na základě které bude možno datum pořízení závěti spolehlivě určit. Jako příklad uvádím situaci, kdy zůstavitel v závěti stanoví: „*V den svých osmdesátých narozenin zůstavuji osobě X. Y. veškerý svůj majetek.*“ Pokud by takto zůstavitel v závěti skutečně uvedl, nebylo by jistě pochyb o tom, kdy byla závěť pořízena.

Vedle tohoto prvního předpokladu, musí dále k tomu, aby šlo o závěť neplatnou, figurovat ještě předpoklad druhý. Tím je existence více závětí, které vedle sebe figurují paralelně a zároveň si co do obsahu odporují. Lze si tedy představit situaci, kdy zde bude závěť, o které nebude zřejmé, kdy byla pořízena, ale taková závěť bude přesto platná, protože zde již žádná jiná není a nehrozí tedy konkurence dvou nebo více závětí. Platné mohou být i nedatované závěti, které sice figurují paralelně vedle sebe, ale co do obsahu si nijak nekonkurují.

I přes možnost pořídit závěť nedatovanou ovšem část odborné literatury před takovou praxí varuje a uvádí některé praktické příklady, ve kterých by závěť bez data mohla činit problémy.⁸¹

4.6.2 DOVĚTEK (KODICIL)

Dovětek neboli kodicil je vedle dědické smlouvy a závěti jedním ze tří možných pořízení pro případ smrti zůstavitele. Institut dovětku je generálně upraven v ustanovení § 1498 OZ, který vymezuje, co je zůstavitel oprávněn formou dovětku učinit. Souhrnně lze tyto úkony zůstavitele (s výjimkou odkazu) označit jako tzv. vedlejší doložky. Je třeba upozornit i na názor, že výčet, který zmíněné ustanovení poskytuje, není uzavřený, protože pojmově lze za dovětek označit i jiná právní jednání zůstavitele, například povolání vykonavatele závěti, nařízení pododkazu, či případně i další jednání zůstavitele pro případ smrti, za předpokladu, že jejich účelem není vymezení podílu na pozůstalosti jednotlivým dědicům.⁸² V takovém případě by totiž šlo pojmově o závěť, nikoli dovětek. Obsahově lze tedy dovětek proti závěti vymežit tak, že formou dovětku nikdy nemohou být povolávání dědicové.⁸³ Takové povolání náleží výlučně institutu závěti.

Teorie rozlišuje dva druhy dovětku. Může se jednat o dovětek testamentární nebo intestátní. Zmíněné dělení existuje na základě toho důvodu, že dovětek může být uveden buď přímo v závěti a potom půjde o dovětek testamentární, nebo může figurovat

⁸¹ Srov. např. PĚCHA, F. *Závěť bez data? To bych nedoporučoval!* Ad Notam, č. 1/2013, str. 14.

⁸² ŠESINA, M. *Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku*. Ad Notam, č. 3/2012, str. 7.

⁸³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

i mimo závět' (aniž by byla tato závět' pořízena) a potom se bude jednat o dovětek intestátní.⁸⁴ Může tedy nastat i situace, kdy zůstavitel k pořízení závěti nepřistoupí s tím, že ponechá rozdělení své pozůstalosti zákonné posloupnosti a zároveň se však rozhodne pořídit dovětek, jehož obsah bude směřovat vůči zákonným dědicům, kterým bude například stanovena určitá podmínka či nařízen odkaz.

Bylo již řečeno, že dovětkem lze mimo jiné zřídit některou z tzv. vedlejších doložek. Vedle pozitivního výčtu jednotlivých vedlejších doložek zákon vymezuje co do obsahu tyto doložky i negativně, když stanoví, k jakým doložkám se nebude přihlížet. Nepřihlíží se k doložkám, které mají vůči dědici či odkazovníkovi zřejmě pouze šikanózní charakter a jsou projevem zcela zjevné svévole zůstavitele.⁸⁵ Nepřihlíží se ani k doložkám nesrozumitelným a k těm doložkám, které zjevně odporují veřejnému pořádku. Vedlejší doložkou nemůže zůstavitel ani zasahovat do některých osobních či dokonce intimních poměrů obmyšleného. Zákon zůstaviteli výslovně zakazuje po obmyšleném požadovat, aby obmyšlený uzavřel či neuzavřel manželství, případně aby manželství zrušil nebo aby v něm naopak setrval. Jedinou výjimkou v tomto směru je možnost zřídit určitě osobě právo, které bude trvat do doby, než tato osoba manželství uzavře.

Pojďme se nyní zaměřit na jednotlivé druhy vedlejších doložek. Vedlejší doložkou může být:

- a) Podmínka
- b) Časová doložka
- c) Příkaz

⁸⁴ Dovětek ovšem nikdy nebude možno aplikovat v souvislosti s dědickou smlouvou. Půjde o institut využitelný toliko v souvislosti se závětí.

⁸⁵ Podle důvodové zprávy tak například nelze přihlížet k příkazu, aby určitá osoba vstoupila do politické strany, ukončila pracovní poměr v zaměstnání či ukončila studium.

Ad a)

Podmínka se váže na událost, která v budoucnu může, ale také nemusí nastat. Obecně teorie rozlišuje dva druhy podmínek, a sice podmínku odkládací a podmínku rozvazovací.

Typickým případem odkládací podmínky může být například podmínka úspěšného dokončení vysokoškolského studia či uzavření sňatku. O rozvazovací podmínku potom může jít například v případě lpění zůstavitele na trestní bezúhonnosti dědice, kdy zůstavitel označí pravomocné odsouzení dědice pro trestný čin právě za rozvazovací podmínku.

Na nemožnou rozvazovací podmínku se hledí jako na nenapsanou (nikoli neplatnou) a takto stanovená podmínka vůči obmyšlenému tedy zůstává v platnosti. Jinak je tomu v případě nemožné odkládací podmínky. Zde se na takovou podmínku bude pohlížet jako na neplatnou a takto obmyšlený tedy vůbec povolán nebude.

Ad b)

Časová doložka se od podmínky odlišuje tím, že do budoucna předvídá určitý okamžik, o kterém není pochyb, že nastane. Zákon proto výslovně u ustanovení § 1564 OZ uvádí, že doloží-li zůstavitel čas, o kterém není jisto, zda nastane či nikoli, bude se taková doložka považovat za podmínku. Obecným účelem časových doložek je umožnit zůstaviteli určení, že obmyšlený nabude pozůstalost nebo její část jen po určitou dobu nebo naopak později než smrtí zůstavitele.

Z tohoto důvodu je možno rozlišovat dva druhy časových doložek. V prvním případě může jít o doložku, podle které obmyšlený nabývá určitá v závěti specifikovaná práva jen dočasně, tedy na dobu určitou (*dies ad quem*), ve druhém případě nabývá taková práva naopak až od určitého okamžiku (nastávajícího po smrti zůstavitele) a od tohoto okamžiku mu tato práva náleží na dobu neurčitou (*dies a quo*).

V případě stanovení *dies ad quem* nastává dědický nápad na zůstavitelem stanovenou osobu již okamžikem smrti zůstavitele a práva vzniklá tomuto subjektu na základě tohoto nápadu trvají až do v časové doložce uvedeného okamžiku. V momentě,

kdy tento okamžik nastane, zůstavitelem v časové doložce uvedená osoba tato práva pozbývá a nabývá je osoba jiná. Touto jinou osobou může být buď dědic povolán k dědictví od tohoto okamžiku anebo v případě, že takový dědic stanoven v závěti není, to bude dědic intestátní neboli zákonný.

Obdobný systém platí i v případě stanovení dies a quo, kdy napadá dědictví nejdříve na ty, kteří byli jako dědici povoláni do určitého okamžiku a není-li takových, napadá dědictví na dědice dle zákonné posloupnosti. V momentě, kdy však rozhodný okamžik nadejde, napadá dědictví na toho, kdo byl zůstavitelem jako dědic od tohoto okamžiku povolán.⁸⁶

Zákonná ustanovení týkající se časových doložek upravují i možnou situaci, kdy by byla časová doložka stanovena tak, že reálně nikdy nastat nemůže. V tomto případě bude třeba analogicky aplikovat ustanovení § 1563 OZ, vztahující se na nemožné podmínky.

Podle zákona bude třeba důsledně aplikovat zásadu in dubio pro testamenti i v těch případech, kdy se zůstavitel zcela zřejmě zmýlí ve formulaci časové doložky, kdy například zvolí nemožné datum (např. 31. února) atd. V takové situaci, pokud není pochyb o tom, že se skutečně jedná o mýlku zůstavitelovu, bude třeba poslední vůli zůstavitele v co nejširší možné míře respektovat a takovou (byť formálně vadnou) časovou doložku ponechat v platnosti. Rozhodná chvíle se potom stanoví podle vůle zůstavitele, kterou chtěl pravděpodobně projevit.

Ad c)

Příkaz neboli modus lze charakterizovat jako zůstavitelovo nařízení dědici, aby s pozůstalostí či s její částí nakládal určitým způsobem nebo aby něco konal (facere) či naopak nekonal (non facere).⁸⁷

Pokud jde o nakládání s pozůstalostí, podmínkou nutnou k tomu, aby projevená vůle zůstavitelova mohla být právně pojmově hodnocena jako příkaz, je to, aby zůstavitel výslovně uvedl, že jde o povinnost obmyšleného určitým způsobem

⁸⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

⁸⁷ Toto zůstavitelovo nařízení ovšem nemůže spočívat v požadavku, aby dědic něco vydal třetí osobě. Kdyby se tak stalo, jednalo by se pojmově o odkaz, nikoli o příkaz.

z pozůstalostí nebo její částí nakládat. Pokud zůstavitel tak neučiní, nepůjde o právně závazný příkaz, ale o pouhé přání zůstavitelovo bez právní relevance. Zmíněné pravidlo zastává i starší soudní judikatura, podle které nelze pouhé „přání“ zůstavitelovo interpretovat jako příkaz v právním slova smyslu.⁸⁸ Nejnovější odborná literatura zastává názor, že tato starší rozhodovací praxe je použitelná i na novou úpravu dědického práva a jde ještě dál, když říká, že takové přání zůstavitelovo nelze ve světle zmíněné starší judikatury vykládat ani jako odkaz.⁸⁹ S takovým názorem nezbývá než souhlasit.

Nerespektování příkazu zůstavitelem bude mít obecně stejné právní účinky jako rozvazovací podmínka a důsledkem tedy bude ztráta dědicova práva na pozůstalost. Toto pravidlo uvedené v ustanovení § 1569 odst. 1 je ovšem s ohledem na jeho poslední větu dispozitivní, když stanoví, že může v takovém případě projevit i jinou, svou vlastní vůli a spojit tak s nerespektováním příkazu dědicem jiné právní účinky. Takovým účinkem by mohlo být například zřízení odkazu.⁹⁰

Směřuje-li příkaz na zákaz dispozic s majetkem (v podobě zcizení či zatížení), který je obsahem pozůstalosti, zavazuje takový příkaz obtíženého jen v tom případě, je-li uložen zůstavitelem na přiměřenou dobu a odůvodní-li ho zůstavitel vážným zájmem, který je v daném případě hoden právní ochrany.⁹¹ V případě sporu o to, zda jde v daném případě skutečně o vážný zájem či přiměřenou dobu, bude rozhodovat soud.

Právo vymáhat dodržení příkazu jeho adresátem mají podle zákona tři okruhy osob. Takovou osobou může jednak být vykonavatel závěti, dále to může být osoba k tomu v závěti výslovně povoláná a konečně také ten, komu je příkaz ku prospěchu. Vedle těchto tří zmíněných skupin osob zákon dále opravňuje k vymáhání splnění příkazu i příslušný orgán veřejné moci (který doktrinálně není osobou v právu), avšak pouze pro případ, že byl zůstavitelem uložený příkaz zamýšlen k veřejnému prospěchu.

⁸⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. února 2013, sp. zn. 21 Cdo 3373/2011.

⁸⁹ VRAJÍK, M. *Judikatura Nejvyššího soudu z pohledu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích*. 1. vyd. Olomouc: Anag, 2014, str. 393.

⁹⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

⁹¹ Například by mohlo v praxi jít o zákaz dědici prodat určitou nemovitost, dokud v ní bude žít určitá osoba. Například manželka zůstavitele.

4.6.3 DĚDICKÉ NÁHRADNICTVÍ

Zákon rozlišuje náhradnictví dvojího druhu. Prvním případem je náhradnictví obecné neboli substitute vulgární, kdy zůstavitel ve své poslední vůli povolává náhradního dědice, tedy osobu odlišnou od dědice primárně předpokládaného, pro případ, že tento přední dědic dědictví z nějakého důvodu nenabude. Druhým případem je potom náhradnictví svěřenské neboli substitute fideikomisiární, kterou může užít zůstavitel v těch případech, kdy míní zavázat svého dědice k tomu, aby po jeho smrti nebo po jiném rozhodném okamžiku, který zůstavitel stanovil, přešla pozůstalost nebo její část dále na zůstavitelem předem určenou osobu, která je v postavení svěřenského nástupce.

Vzájemný poměr obou forem náhradnictví vymezuje ustanovení § 1512 odst. 2 OZ, které stanoví, že v případě pochybností ohledně toho, zda měl zůstavitel v úmyslu povolat náhradníka či svěřenského nástupce, se má za to, že povolal obecného náhradníka.

Pojďme se nyní zabývat oběma druhy náhradnictví jednotlivě a podrobněji.

4.6.3.1 Obecné náhradnictví (vulgární substitute)

Jak již bylo řečeno, náhradníkem je osoba, kterou zůstavitel na základně své vlastní svobodné vůle v závěti za náhradníka označil a tato osoba bude dědit pouze v těch případech, kdy osoba označená zůstavitelem za dědice dědictví nenabude. Účelem institutu obecného náhradnictví je umožnit zůstaviteli, aby mohl účinně zamezit nástupu zákonné posloupnosti v případech, kdy dojde k uvolnění závětního podílu.

Platí, že takto zvolenému náhradníkovi je možno zvolit taktéž náhradníka (podnáhradníka), tomuto podnáhradníkovi dalšího podpodnáhradníka atd. Potom ovšem bude dědit vždy pouze ten náhradník (případně i více náhradníků ve stejné skupině), který je co do pořadí nejbližší tomu náhradníkovi, který dědictví nenabyl. Lze tedy

konstatovat, že jednotliví náhradníci jsou tak ve vzájemném poměru speciality a subsidiarity.

Situací, kdy v závěti osoba za dědice označená nebude dědit, je několik. Předně půjde o případy, kdy se taková osoba smrtí zůstavitele sama vůbec nedožije a zemře tedy dříve, než sám zůstavitel. Možná bude i situace, kdy se osoba označená za závětního dědice stane nezpůsobilou dědictví přijmout, dále může jít o případy odmítnutí dědictví atd. Důvodů nenabytí dědictví presumptivním dědicem tedy může být více, pro všechny tyto případy však bude z hlediska vulgární substituce určující právě ten fakt, že dědic dědictví reálně nenabyl.

Logickým výkladem ustanovení § 1508 OZ lze dovodit, že institut náhradnictví nemusí být nutně aplikovatelný ve všech případech, kdy presumptivní dědic dědictví nenabude. Zůstavitel totiž může v závěti uvést, že náhradníka povolává pouze pro případ, kdy nastane konkrétní zůstavitelem vymezený důvod nenabytí dědictví předpokládaným dědicem. Takto má potom zůstavitel možnost například stanovit, že náhradník nastoupí na místo dědice pouze v případě dědicovy smrti, avšak ve všech případech ostatních k náhradnictví nedojde.

Lze dovodit, že zákon rozlišuje dvě skupiny náhradníků. První skupinou, na kterou se vztahují obecná pravidla vulgární substituce (o nichž bylo pojednáno výše) jsou náhradníci řekněme obecní. Jimi mohou být všechny ty osoby, které zároveň nejsou v právním postavení testamentárních dědiců zůstavitele. Druhou skupinou jsou potom ti, kteří toto postavení mají. Na tyto osoby se vztahují následující zvláštní pravidla.

Budou-li za náhradníky zůstavitelem povolány výlučně ty osob, které spadají do této druhé skupiny náhradníků, zákon v takovém případě bude předpokládat, že zůstavitel zamýšlel tyto náhradníky podělit v takovém poměru, v jakém je podělil jakožto dědice testamentární. Toto pravidlo se ovšem aplikuje výlučně tehdy, kdy zůstavitel povolá za náhradníky pouze tyto testamentární dědice a žádné náhradníky obecné. Pokud by totiž byli povoláni současně jak náhradníci, kteří jsou zároveň testamentárními dědici, tak i náhradníci obecní, zmíněný princip by neplatil a uvolněný podíl by připadl všem rovným dílem.

Je nutné připomenout také fakt, že náhradník, který nabývá dědictví, nabývá podle ustanovení § 1509 OZ i všech práv a povinností ostatních, která by za normálních

okolností náležela dědici, pokud zůstavitel nestanoví jinak. Tak například pokud by zůstavitel v závěti omezil zamýšleného dědice odkazem, vztahoval by se tento odkaz i na jeho případného náhradníka. Zmíněné ustanovení je však dispozitivní povahy a neuplatní se tak v případě, kdy zůstavitel projeví svou vůli odchylně nebo bude-li z povahy věci jasně vyplývat, že se zůstavitelem v závěti uložené omezení na náhradníka vztahovat nemůže.

Zákon konečně vymezuje i dva případy, kdy náhradnictví přímo ex lege zaniká. Prvním případem je situace, kdy povoláný dědic dědictví skutečně nabude. Stane-li se skutečně tak, náhradnictví jednou pro vždy z logiky věci zaniká. Ve druhém případě zákon pamatuje na situace, kdy zůstavitel svému bezdětnému dítěti (tedy descendentovi v prvním stupni) zřídí substituta, avšak toto zůstavitelovo dítě později potomka přece jen zanechá. Pokud budou potomci tohoto dítěte způsobilými dědici, náhradnictví se ex lege ruší. Z uvedeného tedy vyplývá, že náhradnictví samo o sobě nezaniká již momentem narození potomka dítěte zůstavitele, ale i po tomto okamžiku nadále trvá, má svým způsobem latentní povahu a definitivně zaniká až v momentě nabytí dědictví tímto potomkem, jelikož až tímto okamžikem přestane objektivně hrozit, že zmíněného potomka postihne dědická nezpůsobilost mající za následek potomkovu nemožnost dědit a na tento fakt navazující možnost dědické substituce. I toto pravidlo je ovšem dispozitivní povahy a zůstavitel proto může zánik náhradnictví v takovém případě vyloučit.

4.6.3.2 Svěřenské nástupnictví (fideikomisiární substituce)

Formou svěřenského nástupnictví neboli fideikomisiární substituce může zůstavitel ve své poslední vůli nařídit, aby dědictví, které po smrti zůstavitele připadlo určitému dědici, připadlo buď v momentě smrti tohoto dědice, nebo v jiném, zůstavitelem stanoveném případě (*casus substitutionis*) další osobě odlišné od dědice, kterou zákon označuje za svěřenského nástupce.⁹²

⁹² MIKEŠ, J. *O fideikomisiární substituci (výklad problematiky)*, AD NOTAM, 3/2005, str. 92.

Zákonodárce zde velmi správně a citlivě rozlišuje mezi pojmem náhradnictví (který užívá při substituci vulgární) a pojmem nástupnictví, který užívá zde.⁹³ Svěřenský nástupce totiž, na rozdíl od obecného náhradníka, není pouze určitou alternativou pro případ, že se dědicem nestane dědic zůstavitelem v závěti povolaný a předpokládáný, ale je osobou, kterou zůstavitel ve své poslední vůli závazně určí jakožto právního nástupce svého (předního) dědice.

Zatímco obecný náhradník je tedy pojmově i obsahově toliko náhradníkem, osobou, která jen čeká na svou příležitost, přičemž vznik rozhodných okolností nezávisí na její vůli, svěřenský nástupce má postavení o poznání jistější a silnější. Z hlediska terminologického zákonodárce v případě svěřenského nástupnictví označuje předního dědice jednoduše jako dědice a následného dědice jako svěřenského nástupce, který ovšem materiálně figuruje taktéž v právním postavení dědice, byť následného.

Prastarým účelem zákonného zakotvení fideikomisiární substituce bylo zabránit, aby se majetek určitého rodu, které se léta dědil z generace na generaci, dostal do rukou osoby externí, která stojí mimo tento rod. Proto také všeobecný zákoník rakouský (ABGB) ještě předtím, než bylo zakázáno užívání šlechtických titulů, upravoval zejména pro příslušníky šlechty zvláštní druh fideikomisiární substituce, která se nazývala rodinným fideikomisem. Podstatou tohoto institutu bylo to, že hlava určitého (z pravidla šlechtického) rodu označila určitý rodový majetek za majetek do budoucna nezczitelný a budoucí potomci tak byli napříště omezeni v dispozičním právu s takovým majetkem. Tento majetek potom přecházel na jednotlivé descendenty rodu podle takového klíče, který určila hlava rodu.⁹⁴

Pojďme se nyní opět zaměřit na problematiku platného práva a zabývejme se otázkou, jak se případně může svěřenský nástupce bránit v těch situacích, kdy dědic začne s majetkem do budoucna podléhajícím fideikomisiární substituci nakládat v rozporu s poslední vůlí zůstavitelovou.

Základním předpokladem pro to, aby svěřenský nástupce měl možnost sledovat, co se s pozůstalostí po smrti zůstavitele děje, je jeho možnost zjistit, jaký majetek do pozůstalosti vůbec spadá. Za tímto účelem má podle ustanovení § 1520 odst. 1 OZ možnost požádat dědice, aby bez zbytečného odkladu a za jeho přítomnosti sestavil

⁹³ Uvedenou terminologií se zákonodárce zřejmě inspiroval v prvorepublikovém vládním návrhu československého občanského zákoníku z roku 1937, kde byly tyto termíny taktéž použity.

⁹⁴ Tamtéž.

inventář všech věcí, které v rámci dědictví nabyt. Tento inventář má poté povinnost vydat svěřenskému nástupci.⁹⁵

Dalším obranným mechanismem je pravidlo, podle kterého je přední dědic co do dispozičního práva ke zděděnému majetku značně omezen, když zákon stanoví, že má toliko práva a povinnosti uživatele, nestanovil-li sám zůstavitel jinak.⁹⁶ Díky tomu tak nebude mít do budoucna možnost věci například zcizit či změnit jejich podstatu. Existují však dvě výjimky ze zákazu zcizení či zatížení takového majetku. Bude se jednat jednak o případ, kdy bude třeba uspokojit zůstavitelovy věřitele a může jít i o situaci, kdy sám svěřenský nástupce dá k takovému jednání svůj osobní souhlas. Tento souhlas ovšem musí mít vždy obligatorně formu veřejné listiny.

Konečně je třeba co do ochrany práv svěřenského nástupce zmínit i ustanovení § 1524 OZ. Zde zákonodárce uvádí, jaké právní účinky bude mít případné jednání předního dědice, který by jím zkrátil práva svěřenského nástupce. Tyto účinky rozděljuje do dvou kategorií, přičemž kritériem pro toto dělení je, zda věc, o kterou se v daném případě bude jednat, podléhá zápisu do veřejného seznamu či nikoli. Pokud půjde o věc, která se do takového seznamu zapisuje, bude jednání předního dědice vůči svěřenskému nástupci neúčinné přímo ze zákona. Naproti tomu bude-li se jednat o věc, která takovému zápisu nepodléhá, nedojde k relativní neúčinnosti přímo ze zákona, ale pouze na základě právního jednání svěřenského nástupce, který se bude muset v tomto případě relativní neúčinnosti sám domoci.⁹⁷

Shrňme-li tedy výše zmíněné teze, můžeme konstatovat, že jestliže zůstavitel ve své poslední vůli jmenuje svému dědici svěřenského nástupce, stává se dědic tohoto zůstavitele dědicem bezpodmínečným, avšak omezeným, naproti tomu svěřenský nástupce tohoto dědice bude dědicem podmíněčným, avšak neomezeným.⁹⁸

⁹⁵ Zákon dále stanoví, že svěřenský nástupce má dále právo požadovat, aby byl podpis dědice na inventáři úředně ověřen, případně aby byl inventář jako celek pořízen ve formě veřejné listiny.

⁹⁶ Jakožto poživatel se tedy bude muset přední dědic řídit ustanoveními § 1285 a násl. OZ. Bude mít tak toliko právo věc užívat a brát z ní plody a užitky, naproti tomu bude mít povinnost udržovat věc ve stavu, v jakém ji převzal a bude také povinen šetřit podstatu této věci.

⁹⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

⁹⁸ SCHELLEOVÁ, I. *Dědictví a dědické právo*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007, str. 62.

4.6.4 VYKONAVATEL ZÁVĚTI A SPRÁVCE POZŮSTALOSTI

Zákon uvádí, že zůstavitel může mimo jiné ve své závěti určit i osobu, resp. osoby, které budou mít právní postavení vykonavatele jeho závěti a správce pozůstalosti. Těmto osobám potom může v závěti i blíže specifikovat, jaké mají v tomto postavení ve vztahu k jeho závěti povinnosti a zda jim náleží či nenáleží právo na odměnu, případně v jaké výši.

Účelem těchto dvou institutů je obecně umožnit zůstaviteli dostatečnou realizaci své poslední vůle a dočasně pečovat o jmění, které po sobě zůstavitel zanechal. Zůstavitel takto může pověřit osobu, resp. osoby, kterým důvěřuje, aby tyto osoby dohlédly na řádné naplnění zůstavitelovy vůle. Zákon blíže nespecifikuje okruh osob, o které by se mělo jednat a dává tak volnou ruku zůstaviteli, aby sám posoudil, které osoby tímto úkolem pověří. Mohlo by tak teoreticky jít nejen o nejbližší zůstavitele, ale i osoby další, typicky například notáře či dokonce některou osobu právnickou, která se bude na tuto činnost specializovat.⁹⁹

Pojďme se nyní pokusit vymežit postavení těchto dvou osob a vzájemně je charakterizovat.

Zatímco stěžejním úkolem vykonavatele závěti je realizovat poslední vůli zůstavitele a dohlédnout tak na to, aby byl obsah závěti po smrti zůstavitele naplněn, úkolem správce pozůstalosti bude především správa majetku, který do pozůstalosti náleží. Postavení vykonavatele závěti bych co do rozsahu jeho činnosti a s tím i související míry jeho oprávnění rozdělil na dvě kategorie.

O první kategorii půjde v těch případech, kdy zůstavitel v rámci projevu své poslední vůle povolá pouze vykonavatele závěti a správce pozůstalosti nijak řešit nebude. Pro tento případ zákon stanoví, že vykonavateli závěti náleží i správa pozůstalosti, dokud soud nerozhodne jinak.

Druhou kategorií budou potom případy, kdy vykonavatel závěti a správce pozůstalosti budou paralelně fungovat vedle sebe. V takovém případě bude potom jejich vzájemný vztah řešit ustanovení § 1558 OZ, které přikazuje správci pozůstalosti řídit se pokyny vykonavatele závěti. Je tak zřejmé, že zákonodárce primárně respektuje

⁹⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

poslední vůli zůstavitele, když takto klade důraz na její realizaci skrz úkony správce pozůstalosti, který bude mít při komunikaci se správcem pozůstalosti (jakožto se správcem majetku) hlavní slovo.

Konečně bych také upozornil na rozdíl co do formy, kterou může být vykonavatel závěti a správce pozůstalosti do své funkce ustaven. Zatímco vykonavatel závěti může být povolán jakoukoli formou, kterou je možno zanechat platnou závět', pro povolání správce pozůstalosti vznáší zákonodárce nároky vyšší, když stanoví, že k jeho platnému povolání je třeba obligatorně formy veřejné listiny. Co do případného zrušení povolání takové osoby už jsou ovšem nároky ohledně obou institutů stejné. Postačí zde v obou případech jakákoli forma, kterou lze platně uzavřít závět'.

4.7 Případnutí pozůstalosti dědicům

Obecné pravidlo, podle kterého může určitá osoba dědit buď z jednoho, nebo dokonce i z více dědických titulů, které vedle sebe tedy mohou působit i paralelně, je doplněno a konkrétně specifikováno pravidly dalšími, na základě kterých se pozůstalost rozděluje mezi jednotlivé dědice, ať už testamentární či intestátní.

Pokud je dědic povolán jako dědic jediný, připadne mu vždy celá pozůstalost. Bude-li však dědice sice povolán jako jediný, ale zůstaven mu bude jen určitý podíl z pozůstalosti a nikoli pozůstalost celá, připadne zbylá část pozůstalosti dědicům intestátním. Dále zákon uvádí pravidlo, podle kterého v případě povolání více dědiců, jejichž podíly nejsou blíže specifikovány, budou tito dědicové dědit vždy rovným dílem. Pro případ, že by jednotlivé podíly takových dědiců byly blíže určeny, ale pozůstalost by určením těchto podílů nebyla vyčerpána, podléhal by její zbytek zákonné posloupnosti. Pokud by ovšem bylo obecně zřejmé, že se zůstavitel v tomto případě při výpočtu jednotlivých dědických podílů pouze zjevně přepočtl, ačkoli chtěl těmito podíly pozůstalost zcela vyčerpat, intestátní posloupnost se potom neaplikuje a zákonní dědicové dědit nebudou.

V případě, že zůstavitel určitým obmyšleným jejich dědické podíly přesně vymezí (dědicové cum paribus) a jiným nikoli (dědicové sine paribus), budou ti, kterým podíly takto vymezeny nebyly, dědit zbylou část pozůstalosti (tu, na kterou se

zůstavitelem vymezené podíly nevztahují) rovným dílem. Pokud by zůstavitel vymezením jednotlivých podílů pozůstalost zcela vyčerpал a přesto by uvedl navrch ještě nějakého dědice dalšího, kterému podíl (na rozdíl od ostatních) nevymezil, odečte se ze všech zůstavitelem určených podílů tolik, aby takový dědic obdržel podíl stejně velký jako ten dědic, kterému byl zůstavitelem stanoven podíl nejnižší.

Konečně zákonodárce v rámci problematiky připadnutí pozůstalosti jednotlivým dědicům řeší i případy, kdy se jedná o podíl uvolněný, tedy o podíl dědice, který z nějakého důvodu nedědí a nemá ani náhradníka. Uvolněný podíl tohoto dědice připadne ostatním závětním dědicům jen za předpokladu, že tito dědicové dědí navzájem rovným dílem. V opačném případě připadne uvolněný podíl dědicům zákonným. Zákonodárce zde totiž vychází z předpokladu, že zůstavitel dal přesným vymezením dědických podílů najevo, že hodlá takovým dědicům zůstavit jen přesně to, co jim přiznal a nic víc.¹⁰⁰ Z tohoto předpokladu potom vychází i další pravidlo, které říká, že na přírůstek ke svému podílu nemá právo dědic, kterému byl jeho dědický podíl zůstavitelem jasně vymezen.

4.8 Zrušení závěti

Podobně jako je osobním a výlučným právem zůstavitele závěť pořídit, je i jeho právem takto pořízenou závěť zrušit. Závěť je odvolatelným projevem poslední vůle zůstavitele, kterou může zůstavitel kdykoli za svého života na základě svého svobodného uvážení změnit. Princip svobody vůle a testovací volnosti zůstavitele se tedy neaplikuje pouze pro zřízení závěti, ale i pro její případné zrušení. Zůstavitelovo právo zrušit svou závěť, které by šlo bez větších problémů dovodit už z této obecné zásady dědického práva a případně i z obecné definice závěti, uvedené v ustanovení § 1494 odst. 1 OZ je výslovně zakotveno i na dalším místě, konkrétně v ustanovení § 1575 odst. 1 OZ, podle kterého má zůstavitel právo kdykoli zrušit závěť nebo její jednotlivá ustanovení.

Zákon dále vypočítává jednotlivé způsoby, jakými lze závěť platně zrušit. Bude tak možno učinit buď odvoláním, nebo pořízením závěti pozdější. Odvolání může být

¹⁰⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

učiněno třemi způsoby. Zákon rozlišuje odvolání výslovné, odvolání mlčky a konečně i odvolání formou vyjmutí závěti z notářské úschovy. V následujících řádcích se těmito jednotlivými formami zrušení závěti budu zabírat.

4.8.1 ODVOLÁNÍ ZÁVĚTI

4.8.1.1 Odvolání výslovně

Výslovně lze odvolat závěť pouze takovou formou projevu vůle, která je obecně zapotřebí k pořízení závěti.¹⁰¹ To znamená, že zůstavitel nemusí výslovně odvolat svou závěť přesně takovou formou, jakou byla závěť pořízena, ale i jakoukoli formou jinou, kterou zákon požaduje pro platné pořízení závěti. Tak může být například závěť zřízená formou veřejné listiny výslovně odvolána závětí holografní či dokonce závětí s privilegovanou a naopak.

Dále platí, že zůstavitel může takto výslovně odvolat nejen jednu jedinou svou závěť, ale i závětí více, pokud v daném případě existují a zůstavitel to uzná za vhodné. Bude také na uvážení zůstavitele, zda výslovně odvolá závěť jako celek nebo pouze některou její obsahovou část. K výslovnému odvolání závěti, resp. její části, může dojít i formou vydědění, kdy zůstavitel stejnou formou, jaká se vyžaduje k pořízení závěti, vymezí, které nepominutelné dědice zbavuje práva na povinný díl z pozůstalosti. V takovém případě pak může být důsledkem takového vydědění i zrušení závěti (pokud existovala) nebo její části, ve které se vyděděnému zůstavoval nějaký majetek. Pravdou sice je, že by tak pojmově nešlo o odvolání výslovné, ale spíše konkludentní, kdy by ovšem bylo možno logicky dovodit, že zůstavitel tímto vyděděním hodlá závětní ustanovení ohledně vyděděného potomka zrušit.

¹⁰¹ I zde tedy musí být pořizovací způsobilost zůstavitele v době, kdy takto závěť odvolává.

4.8.1.2 Odvolání mlčky

K odvolání závěti mlčky může podle zákona dojít tak, že bude zničena listina, na které byla závěť sepsána. Takto může být závěť zničena neformální cestou, a to například roztrháním, spálením, prostým přeškrtnutím textu závěti či pouze přeškrtnutím některé z náležitostí závěti, bez nichž závěť nemůže při posuzování platnosti obstát. K odvolání touto formou by tak nepochybně stačilo kupříkladu přeškrtnutí označení zůstavitele či obmyšleného v závěti.

Zákon se snaží výslovně řešit i otázku, jak bude třeba postupovat, pokud se zůstavitel rozhodne takto odvolat závěť, která existuje ve více stejnopisech. Dosti nejednoznačně pro tyto situace uvádí, že pokud by zůstavitel zničil pouze jeden z více stejnopisů dané závěti, nebylo by na základě toho ještě možno usuzovat, že jde o odvolání. Na jednu stranu je zde zřejmá snaha zákonodárce legislativně ošetřit ty případy, kdy zůstavitel zničí jeden stejnopis závěti, protože se mu jeví co do počtu stejnopisů jako nadbytečný (aniž by měl v úmyslu závěť odvolat), na druhou stranu však poskytuje volnou možnost pro úvahy, jaké účinky by mělo zničení dvou nebo více závětí. Jako nesporný se mi jeví závěr, že pokud zůstavitel zničí všechny stejnopisy do jednoho, půjde z jeho strany zcela nepochybně o odvolání závěti. Lze také dovodit, že k odvolání závěti dojde i tehdy, kdy sice zůstavitel zničí pouze jeden stejnopis, avšak vzhledem ke všem okolnostem bude zřejmé, že tak činil s úmyslem závěť odvolat.¹⁰² Budeme-li ovšem vycházet z litery zákona, zůstanou spornými ty případy, kdy zůstavitel zničí dva a více stejnopisů, avšak nezničí úplně všechny. Zde může být do budoucna výklad teoreticky i takový, že v tomto případě půjde bez dalšího k odvolání závěti.¹⁰³ Osobně bych se však přiklonil spíše k tomu, že i zde (pokud nedojde ke zničení všech stejnopisů) bude kumulativně zapotřebí ještě další indicie, díky které bude zřejmý úmysl zůstavitele takto závěť odvolat. V opačném případě bude podle mého názoru třeba ctít zásadu *in favore testamenti*, resp. *in dubio pro testamenti*.

¹⁰² Představme si tak například situaci, kdy rozezlený zůstavitel demonstrativně a před svědky spálí jeden ze stejnopisů své závěti, aby tak dal takovým gestem najevo, že nehodlá určitě osobě již nic zůstatit.

¹⁰³ Srov. ustanovení § 1578 odst. 1 OZ.

Je také na místě zmínit, že odvolat závěť formou zničení není možné bez vědomí a úmyslu zůstavitele.¹⁰⁴ Nebudou tak mít právní účinky odvolání závěti ty případy, kdy dojde ke zničení závěti například někým jiným bez vědomí samotného zůstavitele či nešťastnou náhodou. K této problematice se poměrně nedávno vyjadřoval Nejvyšší soud České republiky, když v jednom ze svých rozhodnutí stanovil, že: „*Dojde-li ke zničení listiny obsahující poslední vůli zůstavitele neúmyslně nebo osobou odlišnou od zůstavitele, bude pořízení pro případ smrti přesto vyvolávat právní účinky, jestliže se prokáže, že závěť obsažená ve zničené listině měla potřebné formální náležitosti (např. že byla napsána či podepsána vlastní rukou zůstavitele), a zjistí-li se současně, jaký měla obsah.*“.¹⁰⁵ Soud se tak zde zůstavitele a jím obmyšlené snaží pro výše uvedené případy chránit a poskytnout jim určitou garanci, že i tak nebudou nijak zkráceni.

Konečně je třeba pro úplnost připomenout i to, že pro platnost takového odvolání závěti (stejně jako pro její zřízení) je bezpodmínečně nutné i to, aby daný zůstavitel v momentě ničení závěti měl způsobilost testovací.

4.8.1.3 Vyjmutí závěti z notářské úschovy

Třetí a zároveň poslední formou odvolání závěti je její vyjmutí z notářské úschovy. Zákonodárce se zde inspiroval německou právní úpravou, obsaženou v BGB, konkrétně v jeho ustanovení § 2256.¹⁰⁶

Platí, že v notářské úschově se nemusí nutně nacházet jen závěť ve formě veřejné listiny, ale i závěť soukromá. Obecně platí, že notář má povinnost vydat zůstaviteli na jeho žádost jak závěť veřejnou, tak soukromou. Rozdíl je ovšem v tom, že pouze v případě vydání závěti veřejné se bude takové vydání ze zákona považovat zároveň za zrušení takové závěti. Lze tak usuzovat na základě aplikace jazykového a logického výkladu ustanovení § 1579 odst. 1 OZ. Z tohoto pohledu tedy půjde o určitou specifickou formu odvolání závěti, kdy to bude možné odvolat pouze tu závěť, která byla pořízena ve formě veřejné listiny.

¹⁰⁴ SCHELLOVÁ, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, a. s. 2007, str. 99.

¹⁰⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. srpna 2013, sp. zn. 21 Cdo 2242/2012.

¹⁰⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

4.8.3 ZŘÍZENÍ POZDĚJŠÍ ZÁVĚTI

Obecně platí, že testovací volnost zůstavitele je třeba chápat jak v kvalitativním, tak v kvantitativním měřítku. Testátor tedy (až na výjimky) není nijak omezen ani co do počtu závětí, které po sobě zanechá. Může zanechat závěť jednu jedinou, kterou může a nemusí vyčerpat celý obsah své pozůstalosti a může zanechat také závětí více. Pokud se tak stane, neznamená to ovšem nutně, že závěti starší, které byly pořízeny dříve, budou zrušeny. K tomu by mohlo dojít pouze tehdy, pokud by si jednotlivé závěti co do obsahu konkurovaly. V takovém případě by potom zrušovací účinky působily na tu závěť, která byla pořízena dříve a to výlučně v těch případech, kdy by tato dříve pořízená závěť nemohla vedle novější závěti obstát. Veškerý ostatní obsah starší závěti, který by novější závěti nekonkuroval, by zůstal nadále v platnosti.

Když se ovšem budeme zabývat literou zákona podrobněji, zjistíme, že i takto zrušená závěť, resp. její část může být do budoucna právně relevantní a vyplatí se jí tedy věnovat pozornost i poté, co byla pozdější závěti zrušena. Důvodem je ustanovení § 1580 OZ, které stanoví, že: *„Zruší-li zůstavitel novější závěť, ale dřívější uchová, má se zato, že dřívější závěť nepozbyla platnost a hledí se na ni, jako by nebyla zrušena.“*. Uvedené ustanovení umožňuje obnovení platnosti závěti, která již jednou byla platně zrušena, závětí jinou. Okolnosti, že již „mrtvá“ závěť nebo její část může za určitých okolností přímo ze zákona takto „obživnout“, by měl zůstavitel věnovat nemalou pozornost. Pro případ, že by se rozhodl některou ze závětí zrušit, musí vždy pamatovat též na obsah závětí starších a vyhodnotit, zda by případným „obživnutím“ jejich dříve zrušeného obsahu nezanechal majetek osobě, kterou v úmyslu ohledně zanechání pozůstalosti neměl.

Nutnou podmínkou k „obživnutí“ takové závěti ovšem bude vždy to, že tato závěť nebyla zničena či výslovně zrušena. V takovém případě by k obnovení její platnosti dojít nemohlo. Osobám, které pořizují paralelně více závětí, bych proto v zájmu jejich právní jistoty důrazně doporučil, aby v případech, kdy zamýšlejí některou ze svých závětí zrušit, tuto závěť zrušily buď výslovně, nebo přímo jejím zničením. Do budoucna tak mohou předejít případnému riziku, že po nich bude dědit

například osoba, která byla kdysi zmíněna ve zrušené závěti, jejíž platnost se později potichu přímo ze zákona obnovila, i když se na ni s postupem let zapomnělo.

Ohledně rušení jednotlivých závětí navzájem je třeba konečně zmínit jeden problém, o kterém již bylo uvažováno výše. Jde o problém možnosti absence data v závěti. Aby totiž jednotlivé závěti vůči sobě mohly mít vzájemné derogační účinky, je bezpodmínečně nutné, aby bylo nesporné, kdy dané závěti byly pořízeny. Pokud by u vzájemně si konkurujících závětí nebylo možné rozeznat, kdy byly pořízeny, budou tyto závěti neplatné. Lze ovšem dovodit, že pokud by u jedné z těchto závětí bylo možné určit, kdy byla pořízena a u ostatních by to možné nebylo, bude tato závěť na úkor ostatních favorizována.

5. Ochrana nepominutelného dědice

5.1 Pojem nepominutelného dědice a jeho postavení

Institut nepominutelných dědiců lze obecně vymezit jako určitý zákonem pevně stanovený okruh osob, kterým zákon pro jejich vztah k zůstaviteli přiznává zvláštní právní ochranu pro případ, že by na ně zůstavitel v rámci svého pořízení pro případ smrti nepamatoval nebo je úmyslně opomenul. Těmto osobám náleží právo na povinný díl ze zůstavitelovy pozůstalosti. Lze říci, že zákonná ochrana nepominutelných dědiců je svým způsobem určitým průlomem jinak pevného pravidla, že testamentární poslušnost, reprezentující svobodný projev vůle zůstavitele, má přednost před poslušností zákonnou. Svoboda vůle a testovací volnosti zůstavitele je zde omezena ve prospěch určitého pevně vymezeného okruhu osob, kterým náleží právo na poměrnou část z pozůstalosti. Platí, že kritériem pro určení tohoto okruhu osob je existence jejich užšího příbuzenského vztahu k zůstaviteli. Odborná literatura proto někdy v souvislosti s institutem nepominutelného dědice hovoří o tzv. principu familiarizace dědického práva.¹⁰⁷

Okruh nepominutelných dědiců vymezuje ustanovení § 1643 odst. 1 OZ, které stanoví, že jsou jimi děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci. Není-li těchto osob, není zůstavitel ve své testovací volnosti nijak omezen. Nutno dodat, že takové vymezení okruhu nepominutelných dědiců je na poměry středoevropské právní kultury relativně úzké. Řada právní řádů v této oblasti uvádí vedle dětí a případně i vnoučat zůstavitele ještě osoby další (např. manžela či rodiče) a okruh těchto osob tak příčinně rozšiřuje.¹⁰⁸ Jak již bylo řečeno, institut nepominutelného dědice je tedy určitým limitem zásady svobody vůle a testovací volnosti zůstavitele. Zůstavitel je při pořizování své poslední vůle ze zákona povinen pamatovat na tyto osoby a v případě, že se tak nestane, poskytuje zákon těmto nepominutelným dědicům právní ochranu. V takovém případě se totiž všichni nepominutelní dědicové, kteří byli zůstavitelem opomenuti, dostávají do postavení věřitelů ve vztahu k závětním dědicům, popřípadě

¹⁰⁷ SCHELLE K., SCHELLEOVÁ I. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, a. s., 2013, str. 83, srov. též WAWERKA, K. *Jaké dědické právo?* Ad Notam, č. 2/2004, str. 40.

¹⁰⁸ Srov. např. platnou právní úpravu polskou, německou, či rakouskou.

vůči dědicům povolaným dědickou smlouvou či vůči odkazovníkům. Zákonným důsledkem preterice nepominutelného dědice je tedy vznik jeho obligačního nároku vůči dědicům ostatním i odkazovníkům, jehož obsahem je povinnost těchto osob k peněžitému plnění, rovnajícímu se hodnotě povinného dílu tohoto nepominutelného dědice. Tyto osoby jsou za takové situace ze zákona povinny pohledávku opomenutého dědice poměrně uspokojit, a to v poměru jejich hodnot jejich dědických podílů, případně odkazů (ustanovení § 1653 OZ). Nepominutelný dědic tedy není v pravém slova smyslu dědicem, nýbrž pouhým věřitelem těch dědiců a odkazovníků, na které pozůstalost, resp. její část napadá. Zmíněné legislativní řešení lze jediné přivítat. Předešlá právní úprava, v minulosti řešila opomenutí nepominutelného dědice ve vztahu k němu samotnému i ostatním dědicům dosti nešetrným způsobem a to tak, že preterovaný nepominutelný dědic byl přímo vnučen závětním dědicům do spoluvlastnické pozice ve vztahu ke zděděnému majetku. Jistě si lze představit mnohé konflikty pramenící z takového nuceného a často nečekaného spoluvlastnictví.

5.2 Povinný díl a jeho výpočet

Ustanovení § 1642 OZ uvádí, že nepominutelnému dědici náleží z pozůstalosti povinný díl. Tento povinný díl lze charakterizovat jako určitou zákonem stanovenou poměrnou část pozůstalosti, která tomuto nepominutelnému dědici náleží. Je určitým limitem testovací volnosti zůstavitele a plní tak ochrannou funkci ve vztahu k nepominutelným dědicům. Ohledně výše takového povinného dílu zákon dělí nepominutelné dědice na dvě kategorie, přičemž kritériem pro toto dělení je věk dané osoby. Stanoveno jest, že nezletilým nepominutelným dědicům se musí dostat alespoň tolik, kolik by činily tři čtvrtiny jejich zákonného podílu a zletilým nepominutelným dědicům je třeba ponechat alespoň jednu čtvrtinu z jejich zákonného podílu. Zmíněné samozřejmě platí pouze za předpokladu, že tyto osoby budou způsobilými dědici. V opačném případě by jejich právo na povinný díl zaniklo. Ve srovnání s předešlou úpravou jsou tedy nepominutelní dědicové co do ochrany svého práva na povinný díl

podstatně zkráceni.¹⁰⁹ Důvodem je zřejmá snaha zákonodárce o důslednější uplatňování zásady svobody vůle a testovací volnosti zůstavitele. Ten tedy nově není v rozhodování o osudu jeho vlastního majetku po jeho smrti limitován takovou měrou, jak tomu bylo v minulosti. Platí, že povinný díl nepominutelných dědiců může být zůstavitelem zůstaven buď v podobě dědického podílu, nebo v podobě odkazu. V žádném případě ovšem nesmí být jakkoli zatížen. Na tento majetek se tedy nesmí vztahovat příkazy, podmínky ani jiná zatížení ze strany zůstavitele. K případným nařízením zůstavitele, která by směřovala k jakémukoli omezení povinného dílu, se nebude přihlížet. Zatížení majetkového dílu nepominutelného dědice za strany zůstavitele by přicházelo v úvahu pouze za předpokladu, že bylo tomuto nepominutelnému dědici zůstaveno více, než kolik mu ze zákona náleží. V takovém případě bude ovšem možné zatížit jen tu část dědického podílu, která převyšuje výši povinného dílu, který nepominutelnému dědici ze zákona náleží.

Pokud skutečně dojde k preterici neboli opomenutí některého nepominutelného dědice, zákon v takovém případě poskytuje takto opomenutému právní ochranu. Důsledkem zůstavitelova opomenutí nebude neplatnost samotné závěti, ve které na určitou osobu nepamatoval, nýbrž to, že v tomto případě vznikne opomenutému dědici přímo ze zákona pohledávka za dědici ostatními. Zákon stanoví, že opomenutý dědic nebude mít právo na podíl z pozůstalosti jako takové (a nelze na něj tedy podle mého názoru pohlížet jako na dědice zákonného), bude mít však nárok na určitou peněžní částku, jejíž výše bude odpovídat hodnotě jeho povinného dílu. Pro úplnost je třeba konstatovat, že v rámci odborné veřejnosti se názor na to, zda nepominutelný dědic má či nemá právní postavení zákonného dědice, liší. Existuje totiž i výklad, že na nepominutelného dědice nebude možno hledět jako na osobu, mající pohledávku za dědici ostatními, ale jako na osobu, která je dědicem přímo ze zákona.¹¹⁰ Jak jsem již nastínil výše, ztotožňuji se spíše s opačným názorem, podle kterého nepominutelný dědic nebude dědicem v pravém slova smyslu, nýbrž toliko osobou mající pohledávku za dědici zůstavitele. Tento názor se uvádí i v důvodové zprávě k vládnímu návrhu OZ.

¹⁰⁹ Předcházející občanský zákoník požadoval ve svém ustanovení § 479 pro zletilé potomky alespoň jednu polovinu jejich zákonného podílu a pro potomky nezletilé dokonce celý jejich zákonný podíl.

¹¹⁰ SCHELLE K., SCHELLEOVÁ I. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, a. s., 2013, str. 84.

Základním předpokladem pro výpočet povinného dílu je zjištění čisté hodnoty pozůstalosti odečtením pasiv. Sepíše se majetek, který náleží do pozůstalosti, přičemž od takto sepsaného majetku se odečtou dluhy a závady, které na tomto majetku vážnou a dále se k pozůstalosti připočte i to, co se započítává na povinný díl. Ohledně takto zjištěných aktiv musí být podle zákona učiněn úřední odhad. Zákon však stanoví, že neprávem opomenutý dědic nemá právo na podíl z pozůstalosti jako takový. Má právo toliko na peněžní částku, která odpovídá hodnotě jeho povinného dílu. Úprava ovšem nebrání tomu, aby se strany na základě jejich svobodného ujednání dohodly jinak, například tak, že dědicové neuspokojí nárok opomenutého dědice peněžním ekvivalentem, jak zákon dispozitivně předpokládá, ale i jiným způsobem, typicky poskytnutím části samotné pozůstalosti. Tato dohoda ovšem nesmí mít za následek zkrácení práv věřitelů. Pokud by se tak stalo, měli by věřitelé možnost domáhat se relativní neúčinnosti takového právního jednání.

Poté, co je výše zmíněným postupem zjištěna čistá hodnota pozůstalosti po odečtení pasiv, připočte se k takto zjištěné hodnotě také to, co nepominutelný dědic získal od zůstavitele v minulosti. Může jít jak o majetek, který nepominutelný dědic získal z pozůstalosti zůstavitele (ať už odkazem či jiným zůstavitelovým opatřením), tak o majetek, který od zůstavitele bezplatně obdržel v posledních třech letech před jeho smrtí. Tuto zákonem stanovenou tříletou dobu může zůstavitel prodloužit, nikoli však zkrátit.¹¹¹ Zmíněné pravidlo se ovšem nabude aplikovat na tzv. obvyklá darování.

5.3 Vydědění a tzv. negativní závět'

Institut vydědění lze vymezit jako projev zůstavitelovy poslední vůle, na základě které zůstavitel zbavuje určitou osobu práva na povinný díl nebo tuto ohledně práva na povinný díl zkracuje. Platí, že zůstavitel může vydědit pouze takovou osobu, která má ve vztahu k tomuto zůstaviteli postavení tzv. nepominutelného dědice a z tohoto titulu jí náleží právo na zákonem stanovený povinný díl z pozůstalosti zemřelého. Porovnáme-li pojem vydědění s pojmem dědické nezpůsobilosti, rozdíl mezi oběma instituty bude

¹¹¹ Ustanovení § 1660 odst. 2 OZ a contrario.

v tom, že dědická nezpůsobilost (o které již bylo pojednáno výše), nastává přímo ze zákona (jsou-li naplněny zákonem stanovené předpoklady), zatímco k vydědění je zapotřebí právního jednání zůstavitele. K tomuto zůstavitelovu jednání může dojít jak výslovně, tak mlčky, kdy podle ustanovení § 1651 odst. 2 OZ bude postačovat i fakt, že zůstavitel nikoli omylem opomenul svého nepominutelného dědice a zkrátil ho tak v právu na jeho povinný díl. Nutnou podmínkou takového vydědění mlčky bude ovšem existence některého z taxativně vymezených exheredačních důvodů, o kterých je podrobněji pojednáno níže.

Zákonodárce v ustanovení § 1646 odst. 1 OZ výslovně uvádí, že k vydědění nepominutelného dědice může dojít jen z taxativně vymezených zákonných důvodů, čímž důsledně ctí zásadu *exheredationes non sunt adiuvandae* (vydědění by se nemělo podporovat). Nezbytným projevem této zásady je i zákaz jakkoli rozšiřovat tyto důvody, ať už extenzivním výkladem či aplikací analogie. Dalším nutným předpokladem vydědění bude fakt, že jeden z těchto taxativně vymezených důvodů bude existovat již v momentě samotného prohlášení zůstavitele o tom, že určitá osoba bude vyděděna. Nebude tedy možné, aby zůstavitel vydědil určitého nepominutelného dědice pouze preventivě pro případ, že tento v budoucnu naplní některou ze skutkových podstat vydědění. Nebude možné tak učinit dokonce ani v případě, kdy je již za života zůstavitele samotnému zůstaviteli zřejmé, že jeden z jeho potomků k naplnění některé ze skutkových podstat vydědění neodvratitelně směřuje. Ve všech případech bude tedy muset zůstavitel vyčkat, až bude celá skutková podstata vydědění naplněna.

Zásadní změnou oproti předešlé úpravě je absence požadavku výslovného uvedení exheredačního důvodu zůstavitelem.¹¹² Bude tedy čistě na vůli samotného zůstavitele, zda důvod, který ho vedl k vydědění určitého potomka, výslovně uvede či nikoli. Důvodem pro takovou úpravu je fakt, že účelem vydědění je toliko zbavit nepominutelného dědice práva na jeho zákonem garantovaný povinný díl z pozůstalosti a nikoli ho zároveň výslovným uvedením důvodu samotného vydědění dehonestovat před ostatními členy rodiny.¹¹³ Uvedení takového důvodu může být nadto choulostivé nejen pro samotného vyděděného, ale i pro zůstavitele samotného, případně i pro další osoby zůstaviteli blízké. Prohlášení o vydědění je totiž v praxi ve většině případů

¹¹² Zákonodárce se zde zřejmě inspiroval vládním návrhem československého občanského zákoníku z roku 1937, který ovšem z politických důvodů nebyl přijat.

¹¹³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

obsaženo přímo v závěti a logickým důsledkem obligatornosti výslovného uvedení exheredačního důvodu by tedy bylo, že by s tímto často ne příliš lichotivým důvodem byli seznámeni i všichni ostatní testamentární dědicové.

K vydědění bude pravděpodobně obvykle docházet přímo v rámci závěti. Kromě prohlášení o vydědění přímo v závěti může zůstavitel učinit toto prohlášení i mimo závěť a to stejnou formou, jaká je zákonem vyžadována pro zřízení závěti. Institut vydědění lze aplikovat pouze na tzv. dědice nepominutelné, tedy na děti zůstavitele a dále případně sukcesivně i na děti těchto zůstavitelových dětí, tedy na zůstavitelova vnoučata. V případě, že k vydědění určitého dítěte zůstavitele skutečně dojde, zákon dispozitivně stanoví, že toto vydědění se bude automaticky vztahovat i na děti vyděděného. Zůstavitel však bude moci svou vůli vyjádřit i tak, že se vydědění na děti vyděděného již vztahovat nebude a tyto děti tedy budou mít i nadále právo na povinný díl.

Pokud by zůstavitel zamýšlel znemožnit dědění pozůstalosti po něm jiným osobám, které nejsou v právním postavení nepominutelných dědiců, avšak mohou dědit na základě zákonné posloupnosti, musel by využít ustanovení § 1649 odst. 2 OZ, který upravuje institut tzv. negativní závěti. Jedná se o závěť, jejímž obsahem je vyloučení zákonného dědice ze zákonné posloupnosti. Jestliže se tak stane, tato vyloučená osoba právo na dědictví pozbývá a dědit budou ostatní dědicové, kterým svědčí zákonná posloupnost či jiný dědický titul. Formální nároky na pořízení této negativní závěti jsou podle zákona identické s nároky na pořízení závěti jako takové.

Pojďme se nyní blíže zaměřit na jednotlivé exheredační důvody. Zákonodárce uvádí v ustanovení § 1646 odst. 1 OZ výčet čtyř obecných důvodů vydědění. Vedle těchto čtyř důvodů, které v mírně modifikované formě uváděl i občanský zákoník předcházející, vypočítává zákonodárce ještě dva exheredační důvody další, lze říci zvláštní, které lze využít jen v konkrétních zákonem uvedených situacích a které vykazují oproti zbylým čtyřem důvodům určitá specifika, o nichž bude pojednáno níže. Tyto dva zvláštní důvody nalezneme v ustanoveních § 1646 odst. 2 a 1647 OZ. Zákonný výčet důvodů k vydědění je následující:

Obecným důvodem vydědění může být fakt, že nepominutelný dědic:

- a) Neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nouzi.
- b) O zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevovat měl.
- c) Byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze.
- d) Vede trvale nezřízený život.

Zvláštním důvodem vydědění může být dále okolnost, že dědic:

- e) Je nezpůsobilým dědicem a proto je z dědického práva vyloučen.
- f) Je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že tu je obava, že se pro jeho potomky nezachová ani povinný díl z jeho pozůstalosti.

Ad a)

První důvodem vydědění, který zákon v ustanovení § 1646 odst. 1 písm. a) uvádí, je neposkytnutí potřebné pomoci zůstaviteli, který se ocitl v nouzi. Stavem nouze zde může být například protiprávní stav způsobený živelnou pohromou či protiprávním činem, může se jednat i o zdravotní úraz, či nemohoucnost způsobenou stářím. Nutnou podmínkou zde bude, že zůstavitel si v takové nastalé situaci nebude schopen bez cizí pomoci obstarat své základní životní potřeby. Rozhodovací praxe soudů zastává názor, že bude třeba také vždy v daném případě citlivě posoudit samotné schopnosti takto vyděděného potomka z toho hlediska, zda s ohledem na všechna subjektivní i objektivní kritéria bylo možné od něho požadovat, aby v daném případě zůstaviteli pomohl.¹¹⁴ Nebude tak například možné spravedlivě požadovat pomoc od potomka, který má sám svůj vlastní sociální či zdravotní status na ještě horší úrovni, než samotný zůstavitel. Lze také přisvědčit názoru odborné literatury, že musí jít o ty případy, kdy o potřeby

¹¹⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 6. září 2012, sp. zn. 21 Cdo 3329/2010.

zůstavitele není nebo nemůže být postaráno jinak.¹¹⁵ Konečně musí jít o situaci, kdy zůstavitel takovou nabízenou pomoc sám neodmítne a nebude podle mého názoru možné odvolávat se na tento exheredační důvod ani v případě, kdy sám zůstavitel pomoc obdobného charakteru odmítl poskytnout tomu, koho takto sám míní vydědit.

Ad b)

Dalším, v pořadí druhým důvodem vydědění je okolnost, že nepominutelný dědic o zůstavitele neprojevoval takový zájem, jaký by projevoval měl. Určení společensky optimální míry tohoto zájmu potomka o své předky může být v praxi velmi složité a zpravidla bude záviset na mnoha konkrétních faktorech, které daného potomka, či celou jeho rodinu včetně samotného zůstavitele ovlivňují. Těmito faktory mohou být například sociální poměry, náboženské přesvědčení, vzdálenost mezi jednotlivými osobami, pracovní vytížení, počet členů dané rodiny atd. Obecně ovšem platí, že zde není dán tento důvod vydědění, pokud potomek neprojevuje zájem o zůstavitele proto, že zůstavitel neprojevuje zájem o potomka.¹¹⁶ Neprojevoování zájmu může spočívat nejen v pasivitě, ale i v aktivním jednání potomka (tedy projevoování zájmu), které je ovšem v rozporu se zásadami obecné slušnosti.¹¹⁷ O takový rozpor by mohlo jít například v případě hrubého či ponižujícího jednání vůči prarodičům.

Ad c)

Jako třetí důvod k vydědění zákon uvádí pravomocné odsouzení nepominutelného dědice pro trestný čin, který byl spáchán za okolností, který svědčí o jeho zvrhlé povaze. Kritériem zde, na rozdíl od předešlé úpravy, již není ani forma zavinění pachatele trestného činu ani míra společenské nebezpečnosti, promítnutá do

¹¹⁵ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460-880. Komentář*. 1. Vydání. Praha : C. H. BECK, 2008, str. 1262.

¹¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, 2 Cdo 86/97, srov. též Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, 30 Cdo 1798/2005.

¹¹⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, 21 Cdo 688/2006.

výše horní hranice trestu odnětí svobody.¹¹⁸ Bude tedy irrelevantní, zda šlo o trestný čin úmyslný či pouze nedbalostní a nově bude třeba především zkoumat, zda byl daný trestný čin (ať už půjde o přečin, zločin nebo zvláště závažný zločin), kterého se vydědovaný dopustil, spáchán za okolností, které svědčí o „zvrhlé povaze“ pachatele. Mám za to, že toto na evropské poměry velmi široké vymezení může ovšem svádět zůstavitele ke zneužití a vybízet k aplikaci i v těch případech, kdy spáchaný trestný čin vydědového se zůstavitelem samotným nijak nespojuje a o zvrhlé povaze bude možné jen polemizovat.¹¹⁹ Je zřejmé, že vedle objektivních morálních kritérií, uznávaných společností jako takovou, bude třeba posuzovat dané případy též ze subjektivního hlediska ve vztahu k vydědovanému a zůstaviteli, případně i šířeji v rámci dané rodiny jako celku. Jen těžko si lze například představit legitimní vydědění potomka pro pravomocné odsouzení za trestný čin loupeže, když sám zůstavitel bude zkušeným recidivistou.¹²⁰

Pro úplnost by bylo ještě vhodné dodat, že takto pravomocně odsouzené osobě nesmí být odsouzení zahaleno. V momentě, kdy se tak stane a k zahalení dojde, už bude třeba napříště nahlížet na pachatele daného skutku tak, jako by trestný čin nikdy nespáchal (ustanovení § 106 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník). Toto veřejnoprávní pravidlo má dopad i na soukromoprávní ustanovení týkající se vydědění. Podle ustálené judikatury by totiž takové vydědění osoby, jejíž odsouzení bylo zahaleno, bylo neplatné.¹²¹

Ad d)

O v pořadí čtvrtý vydědovací důvod půjde, jestliže nepominutelný dědic bude vést trvale nezřízený život. Soudní judikatura vykládá pojem vedení nezřízeného života jako: *"...chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy. O trvalé vedení nezřízeného života pak půjde v takových*

¹¹⁸ Naproti tomu všeobecný zákoník občanský z roku 1811 považoval kritérium závažnosti trestného činu za klíčové a možnost vydědění spojoval s pravomocným odsouzením k trestu odnětí svobody nad 20 let nebo k trestu odnětí svobody na doživotí.

¹¹⁹ Civilní kodexy mnoha evropských zemí vážou na možnost vydědění skutkové podstaty trestných činů týkající se ohrožení či poškození rodinných poměrů či rodinné cti. Srov. např. občanský zákoník polský v čl. 1008, švýcarský v čl. 477 či německý v § 2333.

¹²⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

¹²¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. března 2013, sp. zn. 21 Cdo 1065/2011.

případech, kdy chování vyděděného bude vykazovat známky kontinuálnosti (tedy nikoliv jen nahodilosti či ojedinělosti) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímán většinovou společností".¹²²

Lze si tedy pod tímto označením představit například těžkého alkoholika, opakovaně trestaného recidivistu, či osobu, zanedbávající povinnou výživu vůči vlastním dětem. Je však třeba zdůraznit, že tyto poklesky musejí být vždy trvalejšího rázu, přičemž až pluralita těchto poklesků ve svém souhrnu a v delším časovém úseku může mít za následek vydědění pro tento zákonný důvod. Jsem toho názoru, že i zde bude mít zůstavitel možnost argumentovat trvale nezřízeným způsobem života svého potomka jen v těch případech, kdy zůstavitel sám prožil život tak říkajíc lépe, nežli tento potomek. Domnívám se tedy, že i zde bude třeba posuzovat pojem „*trvale nezřízený život*“ nejen z objektivního hlediska, jak to vymezuje soudní judikatura (viz výše), ale i s ohledem na subjektivní okolnosti ve vztahu k samotnému zůstaviteli.

Ad e)

Vedle čtyř výše zmíněných staronových exheredačních důvodů zákon uvádí v ustanovení § 1646 odst. 2 důvod další, když stanoví, že zůstavitel může vydědit i toho nepominutelného dědice, který je dědicem nezpůsobilým. V případě, že se zůstavitel rozhodne pro vydědění z tohoto důvodu, bude vyděděná osoba vyloučena z práva na dědictví nikoli proto, že je podle zákona nezpůsobilá dědit (tedy nikoli ze zákonných důvodů), ale z vůle samotného zůstavitele. Praktický význam tohoto exheredačního důvodu lze spatřovat zejména ve skutečnosti, že toto výslovné vyjádření vůle samotného zůstavitele pak do budoucna účinně zamezí sporům mezi případnými dědici o tom, zda daná osoba skutečně byla i podle názoru samotného zůstavitele nezpůsobilá dědit či zda zůstavitel této osobě její prohřešky, pro které by byla bývala ztratila zákonnou způsobilost dědit, promnul.¹²³ Lze tedy tento vyděd'ovací důvod chápat jako určitý preventivní nástroj, který zákonodárce poskytuje zůstaviteli a kterým může zůstavitel do budoucna předejít případným sporům o to, jak se skutečně k danému poklesku určitého nepominutelného dědice sám staví. Z tohoto pohledu tedy tento

¹²² Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 21 Cdo 190/2010.

¹²³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.).

důvod vykazuje určité specifikum, kterým se odlišuje od čtyř výše zmíněných důvodů, řekněme obecných.

Ad f)

Dalším a konečně posledním zákonným důvodem vydědění bude situace uvedená v ustanovení § 1647 OZ, které stanoví, že vyděděn může být i ten nepominutelný dědic, který je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že tu vzniká obava, že pro své potomky nezanechá ani povinný díl, který jim ze zákona náleží. Tento exheredační důvod, odborně nazývaný jako exhereditio bona menta facta, je jedním z konkrétních projevů vyjádření zásady zachování hodnot v právu dědickém. Účelem tohoto institutu je ochrana potomků nepominutelného dědice, kterým reálně hrozně, že budou na základě marnotratného jednání svého předka zkráceni v právu na svůj povinný díl.¹²⁴ Specifikem, kterým se tento důvod (podobně jako důvod předešlý) odlišuje od prvních čtyř vyděd'ovacích důvodů obecných je to, že povinný díl vyděděného musí zůstavitel v případě vydědění z tohoto důvodu obligatorně zůstavit dětem vyděděného, případně jeho vnoučatům. Jedná se o určitý prostředek právní ochrany, kterou zůstavitel na základě své svobodné vůle může a nemusí využít za účelem ochrany majetku svých vnoučat či pravnoučat.

¹²⁴ Zákon zde užívá termín "obava", nikoli "důvodná obava". Postačit by tedy v tomto případě mohla i obava nedůvodná, fakticky nijak nepodložená. Tato zákonodárcem zvolená terminologie by podle mého názoru mohla v budoucnu vyvolat až nežádoucí extenzivní výklad ustanovení.

6. Závěr

Účelem tohoto textu, který předkládám jakožto svou diplomovou práci, bylo zkoumat nejen závěť samotnou, ale i další instituty dědického práva, které jsou na ustanovení týkající se závěti úzce navázány a bez jejichž výkladu by zkoumání závěti jako takové nebylo dost dobře možné.

Zvolené téma pro mne bylo na první pohled zajímavé hned ze dvou důvodů. Tím prvním důvodem je skutečnost, kterou zmiňuji již v samotném úvodu své práce, kde uvádím, že odvětví práva dědického je, co do dopadu na každého z nás velmi široce aplikované právní odvětví. Lze říci, že na rozdíl od řady jiných soukromoprávních odvětví se ustanovení dědického práva jednoho dne dotknou každého z nás a z tohoto pohledu je tedy zevrubná znalost této zkoumané právní oblasti obecně velmi praktická. Druhým důvodem bylo potom přijetí tzv. nového občanského zákoníku, který v rámci celé své práce označuji pod zkratkou „OZ“. Tento kodex, účinný teprve od 1. ledna roku 2014, tedy roku, ve kterém svou diplomovou práci předkládám, v sobě zahrnuje ve velké míře novou a dosud tedy dostatečně neprobádanou úpravu dědického práva, včetně úpravy dědění ze závěti. Zmíněný druhý důvod byl pro mne při volbě tématu také důvodem rozhodujícím. Byl pro mne určitou akademickou výzvou a jistým pomyslným vrcholem, který jsem se rozhodl pokořit.

Právě proto, že se jedná o úpravu novou a neprobádanou, jsem se musel v rámci své cesty vyrovnat s mnohými nástrahami a překážkami. Základní překážkou byl relativně úzký rozsah odborné literatury, která se zcela novou úpravou daného tématu zaobírá. Zde jsem se snažil využít jednak všech aktuální odborných článků, které se novou problematikou zabývají, a dále jsem se snažil také využít vše, co bylo užitečné a aplikovatelné z literatury, která pojednává o úpravě starší. Podobně tomu bylo i v případě výběru soudní judikatury, kde bylo třeba pečlivě vyselektovat všechna ta soudní rozhodnutí, která jsou použitelná i na novou právní úpravu. V rámci některých ustanovení byl dokonce jediným vodítkem zákon společně s jeho důvodovou zprávou.

Pokud bych měl na základě poznatků, které jsem během psaní této práce získal, zhodnotit stávající účinnou úpravu dědického práva, resp. úpravu dědění ze závěti, mohu konstatovat, že se z mého pohledu jedná o úpravu průlomovou v tom smyslu, že zákonodárce opustil podstatně zjednodušenou koncepci dědického práva, kterou

obsahovala právní úprava předcházející a nahradil ji v podstatě úpravou v mnoha ohledech staronovou, kdy úpravu dědění jednak podstatně rozšířil a rozvedl do detailů a jednak oživil některé instituty, které na našem území již v minulosti platily a nyní se v právním řádu opět objevují (např. dědická smlouva či odkaz). Jedná se o úpravu velmi detailní a troufám si říci, že v některých místech až perfekcionistickou, když zákonodárce na místo toho, aby ponechal případné detaily na posouzení soudům v rámci jejich rozhodovací praxe, projevuje snahu upravit problematiku někdy až kazuistickým způsobem, jak to bylo kdysi v historii charakteristické např. pro německý BGB. Krásným příkladem je namátkou úprava tzv. privilegovaných závětí, kde by podle mého názoru postačovala i úprava o poznání stručnější.

Seznam použité literatury

Vědecké publikace

- SCHELLE, K., SCHELLEOVÁ, I. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, a. s., 2013.
- ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Sagit. Ostrava: 2012.
- SCHELLEOVÁ, I. *Dědictví a dědické právo*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007.
- MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha : Leges, 2011.
- DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013.
- FIALA, R. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. 1. vydání. Praha : ASPI, 2006.
- ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář*. 2. Vydání. Praha : C. H. Beck, 2009.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010.
- MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a.s., 1999.
- TILSCH, E. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Část I. Praha : Sborník věd právních a státních, 1905.
- VRAJÍK, M. *Judikatura Nejvyššího soudu z pohledu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích*. 1. vyd. Olomouc: Anag, 2014.
- SKŘEJPEK, M., BLAHO, P. *Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010.
- KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995.

- BÍLEK, P., DRÁPAL, L., JINDŘICH, M., WAWERKA, K.. *Notářský řád a řízení o dědictví. Komentář*. 3. Vydání, Praha, C. H. Beck 2005.

Vědecké články a statě

- ŠESINA, M. *Zamyšlení nad úlevami při pořizování závěti v novém občanském zákoníku*. Ad Notam č. 2/2009.
- ELIÁŠ, K. *Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku*. Ad Notam č. 2/2009.
- KITTEL, D. *Neopomenutelný dědic není dědic*. Ad Notam č. 2/2011.
- KARHANOVÁ, M. *Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny*. Ad Notam č. 4/2011.
- ELŠÍK, P. *Několik úvah k dědické smlouvě obsažené ve vládním návrhu nového občanského zákoníku*. Ad Notam č. 5/2011.
- MIKEŠ, J. *O fideikomisiární substituci (výklad problematiky)*, AD Notam, č. 3/2005.
- KAWULOK, J. *Vydědění - právní úprava a praxe*. Ad Notam, č. 4/1999.
- PĚCHA, F. *Závěť bez data? To bych nedoporučoval!* Ad Notam, č. 1/2013.
- ELIÁŠ, K. *Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník*. Ad notam, č. 5/2003.

Soudní judikatura a ostatní zdroje

- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. srpna 2011, sp. zn. 21 Cdo 2992/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. března 2013, sp. zn. 21 Cdo 1065/2011.

- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 6. září 2012, sp. zn. 21 Cdo 3329/2010.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. března 2001, sp. zn. 21 Cdo 1351/2000.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. září 1997, sp. zn. 2 Cdon 86/97.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18. ledna 2006, sp. zn. 30 Cdo 1798/2005.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. května 1997, sp. zn. 21 Cdo 688/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. listopadu 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 10. března 2011, sp. zn. 21 Cdo 2537/2010.
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. listopadu 2005, sp. zn. 35 Co 949/2005.
- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. srpna 2013, sp. zn. 21 Cdo 2242/2012.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. dubna 2011, sp. zn. 21 Cdo 2120/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 7. března 2002, sp. zn. 21 Cdo 530/2001.
- Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. listopadu. 1999, sp. zn. 24 Co 328/99.
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového občanského zákoníku (zákonu č. 89/2012 Sb.), <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

- ELIÁŠ, K. *Návrh českého občanského zákoníku: Obrat paradigmat*, [http://
http://pravnikradce.ihned.cz/c1-40207140-navrh-ceskeho-obcanskeho-
zakoniku-obrat-paradigmat-sup-1-sup](http://pravnikradce.ihned.cz/c1-40207140-navrh-ceskeho-obcanskeho-zakoniku-obrat-paradigmat-sup-1-sup).

Resumé

Účelem této diplomové práce bylo pojednat o problematice dědění ze závěti, přičemž zkoumán nebude pouze institut závěti, ale i další zákonná ustanovení dědického práva, bez kterých se při výkladu problematiky dědění ze závěti neobejdeme.

Předkládaná práce je rozdělena do šesti kapitol, přičemž první kapitola je zahájena úvodním slovem autora, kterým je tato práce stručně představena a uvádí čtenáře do dané problematiky. Následuje krátký historický exkurz, kde je problematika závěti a dědického práva obecně stručně vyložena v historickém kontextu a konečně je tato úvodní kapitola zakončena vymezením platné právní úpravy dnešní doby.

Druhá kapitola této práce věnuje pozornost stěžejním zásadám dědického práva, kde jsou jednotlivé zásady vyjmenovány a podrobněji rozebrány, přičemž na některé konkrétní projevy těchto zásad je výslovně upozorněno jak v této kapitole, tak i v kapitolách následujících.

Kapitola třetí se dále podrobně zabývá jednotlivými předpoklady, které musí být nutně naplněny k tomu, aby k samotnému dědění vůbec mohlo dojít. O těchto předpokladech je pojednáno v pěti podkapitolách, které se nazývají: smrt zůstavitele, existence pozůstalosti, způsobilý dědic, dědický titul a přijetí dědictví.

Kapitola čtvrtá je pomyslným těžištěm celé práce, když pojednává o institutu závěti. Tato kapitola vymezuje samotný pojem závěti, její podstatné náležitosti, dále pojednává o způsobilosti závěť pořídit, o důsledcích omylu při pořizování závěti, jsou zde také vyjmenovány a podrobně zkoumány jednotlivé formy závěti, dále její obsah a konečně i možnosti zrušení závěti.

Celá předposlední, v pořadí pátá kapitola, pojednává o právním postavení tzv. nepominutelných dědiců, tedy osob, kterým zákonodárce na základě jejich konkrétního vztahu k zůstaviteli poskytuje určitá zvláštní práva, která ostatní dědicové nemají. Konec této kapitoly se dále zaměřuje na momenty, ve kterých mohou být nepominutelní dědicové svých privilegií zbaveni.

Konečně poslední kapitolou předkládané diplomové práce je závěr, ve kterém jsou shrnuty všechny postřehy a poznatky, které autor této práce na základě jejího psaní získal.

Summary

The goal of this diploma thesis was to discuss the issues of testamentary succession, where not only the institute of the last will and testament will be discussed, but also some other legal regulations of the succession rights, that cannot be left out while discussing the issues of testamentary succession.

The presented work is divided into six chapters, where the first chapter is started with the introduction word of the author, who introduces the work and puts the reader into the problem. After this a brief digression into the past follows, showing the issues of testamentary succession in the historical context and finally, this chapter is finished with the definition of the valid legal regulation of this time.

The second chapter of this work focuses on the main principles of the testamentary succession. Individual principles are named individually and analysed in details, where some of the specific declarations of these rules are explicitly pointed out not only in this chapter, but in the following ones, too.

The third chapter focuses in details on individual presumptions that must be individually fulfilled, so that the succession could be possible. These conditions are discussed in individual subchapters called: the death of testator, the existence of decedent's estate, the capacity to inherit, the title by inheritance and the acceptance of succession.

The fourth chapter is the main part of this diploma thesis, where the institute of testament is discussed. This chapter defines the term testament on its own, its essential elements. The qualification to make a testament and consequences of mistakes while making a testament are discussed. Individual forms of testament are named and studied in details, its content, including the possibility of cancelling the testament.

The whole last but one chapter, the fifth in the order, deals about the legal situation of an unpretermitted heir, which means people with specific rights given them thanks to their relationship to the testator and not given to any other heir. The end of this chapter focuses on moments, when an unpretermitted heir can be deprived of these rights.

Finally the last chapter of this diploma thesis is the conclusion, which summarizes all the reflections and pieces of knowledge of the author, which he gained while making this work.

Klíčová slova – Key words

zavěť – testament

dědění - succession